

ԱՄԵՏԱՐԱՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԻ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ԱՊՐԻԼ 8, 1911

ԹԻԻ 14

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՐԻՋՈՆ. Մ. ՍԹԵՐԻՍԻՆ, Փանամայի Զրանցը, Լաւ կատարուած գեղեցիկ գործ մը :

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ. Ի՞նչ է տիպար ճէնթմէնը :

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ. Մեր պարտքը ուրիշներու հանդէպ :

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ. Ուժ տարի ետքը :

ԳԻՏԱԿԱՆ. Ուրիշ աշխարհէ այցելու մը, Աղանիններուն սրընթացութիւնը :

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ. Հնդկական մեծ դիւցազներգութիւն մը կամ Պրահմանական միծաքանութիւն :

ՅՕԴՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆ. Վեր. Հըրպըրթ Մ. Ալէնի անմահ յիշատակին, Հաւատքի արդի դիւցազունները (կատարինէ Պուլթի), Ո՞վ է Փորժուգալեան :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀՈՐԻԶՈՆԸ

Մ. ՍԹՈՒԻՓԻՆ. Հետեւեալ կերպով կը խօսի թայմ Ռուսիոյ Վարչապետին վրայ, երբ դեռ վերջինը ետ առած չէր իր հրաժարականը.

Թէեւ Վարչապետը, որու անվրդով քաջասրտութիւնը և անդեղեւ դատողութիւնը վերջին քանի մը տարիներու ահաւոր տագնապէն ապահով անցուցին զՌուսիա, ետ չառաւ իր հրաժարականը, քիչ մը յուսալի է թէ պիտի չպնդէ պաշտօնէ քաշուելու իր որոշման վրայ: Անոր հրաժարումը, և մանաւանդ հանրային կեանքի ասպարէզէն քաշուելով իր կալուածներուն մէջ մեկուսացումը, ծանր հարուած մը պիտի ըլլար Ռուսիոյ Սահմանադրական բարեկարգ դարգացման դատին: Այդ երկրին ներկայացուցչական նոր հաստատութիւնները տակաւին պէտք ունին ամուր միանգամայն հոգածու այն ձեռքին, որ զանոնք տեսած է մանկութեան չրջանի առաջին վտանգաւոր հիւանդութիւններուն մէջ և որու յաջորդ մը գտնել զընտանիքին պիտի ըլլար: . . . Ազգային նոր կուսակցութիւնը, որու կազմութեան շատ օգնեց ան, թէպէտ մեր տեսակէտով սխալ քաղաքականութեան մը հետեւեցաւ Ֆինլանտացիներու, Լեհերու և ուրիշ ոչ-Ռուս ազգայնութիւններու հանդէպ, յոյժ խռատմալից տարրեր կը պարունակէ: . . . Կարգ մը խնդիրներու վրայ անձուկ տեսութիւններ ունի: Սակայն Ռուսիոյ Ջարին, Օրթոտոքս Եկեղեցիին և Միացեալ Ռուսիոյ հանդէպ անձնութիւնը, զոր ցոյց կու տայ Վարչապետին հետ մէկտեղ, կրնայ այդ կուսակցութեան տալ, ինչպէս տուած է Վարչապետին, այն անսասանութիւնը, հաստատամտութիւնը և ապագայի նկատմամբ ամուր հաւատքը, որոնք Վարչապետին քաղաքականութեան հիմերը կը կազմեն և որոնք ազգի մը համար միշտ կարեւոր են և ոչ երբեք այնքան կարեւոր որքան խոռվալից ժամանակներու մէջ:

Այս յատկութիւնները և այս անձնութիւնը, միանգամայն վերին աստիճան ուղ զատողութիւն և բարոյական ու ֆիզիքական քաջութիւն, ունենալուն համար կրցաւ Մ. Սթուիփին ընել ինչ որ ըրաւ և իրեն տեղ մը ապահովել Ռուսիոյ պատմութեան մէջ: Կ'ըսուի թէ, երբ դաւառային իր քաղաքէն ճամբայ ելաւ Կորէմբինի դահլճին մէջ Դատական նախարարի պաշտօն ստանձնելու համար, «Իմ քաղաքականութիւնս Վեհապետիս քաղաքականութիւնն է», ըսաւ: Այդ քաղաքականութեան զըն-

խաւոր տարրերը կը համարէր վերահաստատում անդորրութեան, ճանաչում նորակազմ Խորհրդարանի օրինական իրաւասութեան և հաստատում ազգայնական դրութեան մը, որ պաշտպանէր ինչ որ ինք կը դաւանէր Ռուս մեծամասնութեան իրաւունքները պետութեան միւս ազգայնութիւններուն վրայ: Երբ Մ. Կորէմբինի առաջնորդութեամբ պաշտօնի գլուխ անցաւ, պետութեան բարոյական թէ ֆիզիքական անկարգութիւնը այնքան մեծ էր որ գրեթէ քայքայում կ'սպառնար ոչ միայն պետութեան, այլ և ըզմանդակ ընկերային կազմակերպութեան: Իր պաշտօնակիրցները առաջին Տուժային ցոյց տուին թէ անկարող են կացութեան դարման մը տանիլ: Սակայն Սարաթովի այս գաւառացին, որ գրեթէ անձանթ էր իր նահանգէն դուրս, ընդ հուպ նշանաւոր կարողութիւն մը ցոյց տուաւ ինքզինք լսելի ընելու, և նպաստաւորապէս լսելի ընելու, անհանդարտ ու աղմկալից ժողովի մը: . . . Յետաջրկանները պահ մը խորհեցան, կ'ըսուի, զիջում ընել և Ջարին խորհուրդ տալ որ Տուժային այնպիսի իրաւասութիւններ տայ զորոնք գործադրել կարող չէր: Կը կարծէին թէ հակառակ պարագային պիտի ջնջուէր Գահաւանդութիւնը: Մ. Սթուիփին բնդհակառակն ջատագովեց Խորհրդարանը լուծել և նոր ընտրութիւն հրամայել տալ արդէն գտնուող օրէնքին սահմաններուն մէջ: Իր խորհուրդն ընդունուեցաւ և ինք Վարչապետ եղաւ:

Իր պաշտօնավարութեան միջոցին պարտաւորեցաւ իր նաւը վարել ընդմէջ այնպիսիներու որոնք կը բաղձային վերադառնալ Հոկտեմբերեան յայտարարութեան նախորդ կացութեան և այնպիսիներու որ կը ցանկային սահմանադրական յառաջդիմութեան այնպիսի համեմատութեան մը զոր անժամանակ ու վտանգաւոր կը համարէր: Ծառ թրչնամութիւն հրաւիրեց իր վրայ, մանաւանդ երկու կողմերու ալ ծայրայեղներէն: Դեռ քանի մը չաքաթ է վեր Վարչապետ եղած էր, և ահա անիշխանականներ փորձեցին զայն սպաննել և օղը հանեցին անոր տունը: Հոն գտնուողներէն 30 հոգի սպաննեցին և վիրաւորեցին նաեւ 20 հոգի, որոնցմէ մին էր Վարչապետին մէկ դուստրը: Անյողգող շարունակեց ան իր ընթացքը: Ապստամբութիւններ, գեղջուկներու ըմբոստութիւններ և խռովութիւններ չկրցան խախտել անոր հաստատամտութիւնը: Հրապարակաւ ծանոյց իր դիտաւորութիւնները և անոնց յարեցաւ անդրդուելի կերպով: . . . Տեսաւ ու ըսաւ թէ Ռուսիոյ յոյսը կը կայանայ կառավարութեան ու Տուժային գործակցու-

թեան մէջ, ինք խոնարհաբար իր բաժինը կատարել և օրէնսդիրներն ալ հրաւիրեց իրենց բաժինը կատարել, ի սկզբան լաւ ընդունելութիւն չգտաւ այդ հրաւերը: Երկրորդ Տուման առաջինն նման իր ժամանակը վատնեց կառավարութենէն նոր արտօնութիւններ խելու համար փոխանակ իր արդէն ունեցածները իմաստութեամբ գործածելով աւելի արտօնութիւններու արժանաւոր ըլլալն ապացուցանելու: 1907 Յունիսին ռաւկավարական հանրապետութիւն հաստատելու դաւաճանութիւն մը երևան հանուեցաւ, որու մէջ ոչ նուազ քան 55 երեսփոխան մասնակցութիւն ունէին: Մ. Սթոլիփին Տումային հրաւեր ուղղեց դիւրացնել այս դաւին քննութիւնը և, երբ մերժուեցաւ, դարձեալ ջանքեր եղան յաւէտ Խորհրդարանէն ազատելու համար, և դարձեալ վարչապետն ու Զարը հաստատ որոշեցին պահպանել զայն: Ընտրական իրաւունքն արդարեւ սահմանափակուեցաւ և Լէհերը Մ. Սթոլիփինի, Ռուս ազգայնութեան գերակշռութիւնը պահպանելու, հաստատամտութեան բերմամբ զրկուեցան այն իրաւունքէն զոր կը վայելէին լուծուած Խորհրդարանին մէջ: Ծնորհիւ այս փոփոխութիւններուն թէ ազգին ընտրութեան ընդհանուր թաւաբան, կամ երկուքին միանգամայն, երրորդ Տուման անուրանալի կերպով իր նախորդներէն շատ զարգացած երևցաւ: Զմերժեց կառավարութեան աջակցիլ գործնական ձեռնարկներու մէջ և օգտակար շատ անօրինութիւններ եղան: Բայց Սթոլիփինեան վարչութեան անօրինութիւններուն արեւմտեան ամէնէն առաջ ձեռք բերուեցաւ առանց Տումային օգնութեան: Այն օրէնքը որ միշտ քայքայեց և զիւղացիներուն կարողութիւն տուաւ իրենց հողաբաժինները իրենց սեփականութիւնները համարելու: Խորհրդարանին գործը չեղաւ, այլ վարչապետին գործը: Գործադրելին նշարելու այս նոյն կարողութեամբ, որոշ յատակագիծ կազմելու այս նոյն հաստատամտութեամբ ու զայն գործադրելու այս նոյն քաջատրուութեամբ նշանաւոր եղաւ ան իրեն ներկայացող սահմանադրական ու վարչային ամէն խնդիրներու մէջ: Միշտ գիտցաւ իր ուզածը, և անվրդով յամառութեամբ ու ակնհեղ ուղղամտութեամբ աշխատեցաւ ստանալ զայն: Այս է գաղտնիքը անոր անձնական ազդեցութեան Տումային մէջ ու Տումային ղուրս: Ասով յաջողեցաւ ան ընել Ռուսիոյ համար ինչ որ աւելի փառուն ու տաղանդաւոր մարդիկ չկրցան ընել:

ՓԱՆԱՄԱՅԻ ԱՌԵՆԻՍ սապէս կը գրէ այս մեծ ԶՐԱՆՑԸ գործին վրայ:

Բրիտանական Հոնտուրասի առաջնորդ Պէրի Եպսկ, որու թեմին կը պատկանի բո-

վանդակ Կեդր. Ամերիկա, անցեալները նիւ Եորք այցելեց: Առաջին խճագիրներուն հետ խօսակցութեան մը միջոցին հետեւեալ ուրախարար զիտողութիւններն ըրաւ Զրանցին սահմաններուն մէջ իր տեսածներուն վրայ. «Առաջնորդական պաշտօնին բերմամբ շատ անգամ այդ կողմերը այցելելու մասնաւոր պատեհութիւն ունեցած եմ իրեւ հիւր փոխ առաջնորդ Պրայքնի և Էրեմմ Կոթլըզ ու Կոթլըս զննապետներուն և Ծով. Բրիգերի: Շատ զմայլած եմ ձեռնարկին նպատակին ու բնութեան վրայ, վասն զի կը կարծեմ թէ Ամերիկեան հանձարի գերընտիր գործերուն տեսարանը կը պարզուի հոն: Ամէն կողմ լուրջ ու լաւ աշխատութիւն կը տեսնուի հոն, և կը տեսնուի միանգամայն թէ այդ աշխատութիւնը առողջ ու առողջարար ֆիզիքական պայմաններու տակ, նաեւ բարոյական ու հոգեւոր մթնոլորտի մէջ, կատարուած է: Արդարեւ հոն աշխատողներուն բոլոր բարձր կարողութիւնները ի յայտ կը բերուին ու կը զարգանան: Ինծի կը թուի թէ այդ տեսարանը իրադրական դաս մը կ'ըլլայ աշխարհի, եթէ ծանօթացուի անոր: Ոչ միայն այդչափ, այլև կրնայ իր ներշնչութեամբ մը ցոյց տալ թէ ինչպէս ողորմելի ու ողբալի ձախողուած մը, ազգային մեծ աղէտ մը, կրնայ փոխարկուիլ աղբային մեծ յաջողութեան, որպէս պիտի ըլլայ, կը յուսամ, ցարդ ձախողուածի հոմանիշ նկատուող փանաման: Ինծի կը թուի թէ այդ ձեռնարկը ահագին գոհացում պիտի տայ Ամերիկեան ազգին և արժանի է ըստ ուղղախոս մարդոց հաւանութեան: . . . Աչքէ անցուցի նաեւ Ե. Ք. Ընկերակցութիւններու այն պատուական հաստատութիւնները, որոնք առողջարար ու հոգեւոր ազդեցութիւն մը կը սփռեն հոն, ազգեցութիւն մը՝ որու ներքեւ կ'իյնան ձեր երիտասարդները իրենց կեանքին ամէնէն տալաւորելի կամ զիւրենկալ շրջանին մէջ:»

ԼԱՅԱՍԱՐՈՒԱԾ ԳԵՂԵՐԻ ԵՊԱՍԿԻ այս դիւանդութիւնները մեզի կը յիշեցնեն թէ Մր. Բողէ-

վէթի անցեալ տարուան Եւրոպական պոռոյտին ժամանակ ի յայտ բերուած ամէնէն շահեկան բաներէն մին սա եղաւ որ Եւրոպացիները Ամերիկացիներէ շատ աւելի իրականապէս կը գնահատեն թէ ո՞րքան մեծ ու յաջող է Ամերիկացիներուն գործը Փանամայի սահմաններուն մէջ: Ամերիկա ոչ միայն ձեռնարկած է յաջողապէս ի գլուխ հանել ճարտարագիտական ամենամեծ ձեռնարկը որ երբեք տեսնուած է երկրի վրայ, այլև նիւթական այս ահագին մեծագործութեան հետ մէկտեղ եղաւ

կան յաջողութեամբ կը վարէ դործաւորներու ֆիզիքական, մտաւորական և հոգեւոր կարօտութիւնները հոգալու մեծ գործը: Հոն այս ուղղութեամբ աշխատող մարդիկը Ամերիկեան երիտասարդութեան ծաղիկներն են: Շատ անգամ կը պատահի որ շատ յաջողապէս յառաջ տարուող այսպիսի գործեր կը կատարուին այնպիսի կոշտ մարդոց ձեռամբ, որոնք բոլորովին անփոյթ են իրենց ձեռքին տակ գտնուողներուն հոգեկան ու մարմնական բարօրութեան: Շատ անգամներ ալ գործաւորներու հոգիներուն ու մարմիններուն հոգ տանիլ ուղղուներ չեն ունենար այն ճարտարութիւնը որ այսպիսի գործի ձեռնարկելու էական պայման է: Սակայն կը հաւատանք թէ Փանամայի սահմաններուն մէջ այսպիսի աշխատութիւն ստանձնող Կոթըլզ և Կորկըս գնդապետներուն և ուրիշներու վրայ այս երկու յատկութիւններն ալ գերազանցօրէն միացած են: Զերմ շնորհակալութեան արժանի են նաեւ Ե. Բ. Ընկերակցութիւնը և նման ընկերութիւններ այն մեծ դերին համար զոր կատարած են: Փանամայի մարդիկը իրենց մեծ գործը աւելի լաւ կը կատարեն հիմա քան զոր երբեք կատարած են ասկէ առաջ ոեւէ ազգէ մարդիկ, և միեւնոյն ժամանակ անոնց ընկերային, մտաւորական և բարոյական պէտքերը կը գոհացուին որպէս ոչ երբեք գոհացուած են ցարդ այսպիսի պարագաներու մէջ: Մինչեւ այն թուականը, երբ Փանամայի տիրացանք և ջրանցին շինութեան ձեռնարկեցինք, Փանամա անունը հոմանիշ էր այն ամէն բաներուն որոնք սոսկալի վնասակար են մարդոց թէ՛ մարմիններուն, թէ՛ հոգիներուն: Հիմա եղած է ոչ միայն աշխարհի ամենայաջող ու ամենամեծ աշխատանքը, այլեւ տեղ մը ուր կրնան երիտասարդներ զրկուիլ սա վստահութեամբ թէ զիրաւ պիտի գտնեն առողջ ու անմեղ զուարճութիւն և մաքուր պիտի մնան հոգւով ու մարմնով, և ուր կրնան կրնան երթալ իրենց ամուսիններով ու զաւակներ մեծցնել հայրենի բնագաւառի ամէն զիւրութիւններով: Գնդ. Կոթըլզ և իր ընկերակիցները մեծապէս ու տեւականապէս իրենց երախտապարտ ըրին Ամերիկեան Հանրապետութիւնը:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԻՆՁ Ե ՏԻՊԱՐ ՃԵՆԹԼՄԵՆԸ

Հ. Ս. Պ.

3. Բայց ճէնթլմէնութիւնը ցարդ ցուցուածէն աւելի խորին նշանակութիւն ունի: Տիկնոջ մը հարցուցի թէ իր կարծիքով ի՞նչ է ճէնթլմէնութեան առաջին տարրը, և ան երկու բան յիշեց:

Առաջինն էր մաքրութիւն: Կրնայ մէկը արտաքին փայլ ունենալ և զգուշութեամբ համակերպիլ քաղաքավարութեան բոլոր կանոններուն: Սակայն եթէ սրտով անմաքուր է, ճէնթլմէն չէ: Արտաքուստ ճէնթլմէն կ'երեւի, բայց այնպէս չէ: Երբեմն կեղծ դրամը հարազատին այնչափ յար և նման կը շինուի որ մասնագէտներ միայն կրնան զանոնք իրարմէ զանազանել: Երբ ես հօրեղբօրս վաճառատան մէջ կ'աշխատէի ասկէ 53 տարի առաջ, Ամերիկայի մէջ շատ տեսակ թղթադրամ կար: Կեղծերը բազմաթիւ էին, և Կեղծորդ անունով ամսաթիւնը մը կը հրատարակուէր որու զիմեւ առիթ կ'ունենայի յաճախ: Եւ, նմանութիւնը ո՛րքան ալ մեծ ըլլար, միշտ քանի մը նշաններ կը գտնուէին. որոնցմով կարելի էր կեղծը հարազատէն զանազանել: Նմանապէս անմաքուր մաքով մարդը կրնայ որոշուիլ, եթէ պատեհութիւն ունենանք զայն կատարելապէս քննելու: Այդպիսին իրաւունք չունի ճէնթլմէնի պատուական տիտղոսը կրելու, քանզի կեղծ է, գառնազգեստ գայլ է: Փարիսեցիները հաւանօրէն քաղաքավար էին արտաքուստ այն ժամանակի գաղափարներուն համաձայն: Բայց Յիսուս ըսաւ թէ «ծեփած գերեզմաններ» են, արտաքուստ գեղեցիկ, սակայն ներքուստ «մեռելիներու ոսկորներով և ամէն կերպ պղծութիւնով լեցուն»: Ընթերցողներ վստահելի՛ մարդ է: Բայց ոչ մէկ հայր կը հաւանի որ իր որդին, ո՛ւր կը մնայ իր դուստրը, անմաքուր մաքով մարդու մը ընկերակցի:

Սակայն կը վստահիք մարդու մը որու խորհուրդները մաքուր են, փափաքները մաքուր են և զիտաւորութիւնները մաքուր են: Կրնայ ան քիչ մը պակաս փայլ ունենալ արտաքուստ, բայց սպիտակ է ներքուստ, և այդ աւելի էական տարր է ճէնթլմէնութեան:

4. Սեղանի վրայ էր որ ես այս հարցումը ըրի տիկնոջ և ան ինծի պատասխանեց «Մաքրութիւն»։ Ուրիշ սեղանակից մը ըսաւ թէ ճէնթլմէնութեան առաջին տարրն է «ճշմարտութիւն»։ Ասով ուղեց ոչ միայն ըսել թէ ճէնթլմէնը ճշմարտախօս է, այլ և թէ ճշմարտասէր է և հաւատարիմ: Բարի է ան, ոչ միայն արտաքուստ, այլ և ներքուստ: Կը յիշեմ թէ բան մը կարդացած եմ Քանթոնի նաւահանգիստին մէջ գտնուող Ամերիկեան առաջատանաւու մը վրայ: Նաւապետը ճամբայ չելած չուկայ գնաց և պաշար գնեց: Վաճառատան մը մէջ ընտիր խողապուխտ գտաւ և բաւական մեծ քանակութեամբ գնեց ու խոշոր տակառով մը նաւ ղրկեց: Երեւի կարգը շատ ընտիր էր: Բայց երբ

այդ մասն սպառնացաւ ծովու վրայ և տակի կարգերն հանուեցան, տեսնուեցաւ թէ փայտի կտորներ էին լոկ, խոզապուխտի ձեւով կտրուած ու գունաւորուած: Այսպէս են նաեւ կարգ մը մարդիկ: Արտաքուստ շատ աղուոր կ'երեւին, բայց ներքուստ հարազատ չեն: Ճշմարիտ ճէնթլմէնը ճշմարիտ պիտի գտնէք, եթէ իր էութեան մինչև կեդրոնը, մինչև ներքին խորհուրդներն ու զգացումները թափանցէք: Ինչ որ է արտաքուստ նոյն է նաեւ ներքուստ: Եւ եթէ տարբերութիւն մը կայ, անոր լաւագոյն մասը սրտին ճեղքին մարդուն մէջ կը գտնուի: Երեւակայեցէք կողով մը ելակ, ուր ամէնէն խոշորները և ընտիրները ամէնէն տակը դրուած ըլլան: Երբեք ինծի վիճակած չէ այսպիսի կողով մը գտնելու բարեբախտութիւնը, բայց գէթ կրնանք երեւակայել: Այդպիսի կողով մը կը պատկերացնէ ձեզի ճշմարիտ ճէնթլմէնը: Կ'ըսուի թէ «ոչ ոք հերոս է իր ծառային» Ասով կ'ուզուի ըսել թէ ծառան, որ միշտ իր տէրոջ հետ է, այնչափ լաւ կը ճանչնայ զայն որ հերոս չնկատուիր զայն: Սակայն ճշմարիտ ճէնթլմէնը ճէնթլմէն է իր ծառային ալ, կնոջ ալ և զաւակներուն ալ: Լեռան մը գագաթէն բան մը կը տեսնենք հեռուն և կը հարցնենք, «Ա՛մպ է թէ ծով» Բայց մինչ մեր ճամբան շարունակելով կը մօտենանք, կը ցընդին մեր սարակոյսները: Կը գիտնանք թէ ծով է, և ոչ ոք աւելի վստահ է այս մասին քան անոր ջուրներուն մէջ լողանք ընող տղաքը: Նմանապէս ոչ ոք աւելի լաւ կը ճանչնայ ճշմարիտ ճէնթլմէնը քան անոր ամէնէն մօտ գտնուողները: Կինը որ իր մտերիմ բարեկամին խօսելով ըսաւ, «Ա՛մուսինս ամէնէն բարեկիրթ մարդն է զոր տեսած եմ» իր գիտցածին վկայեց:

5. Կարեւոր յատկանիշ մը եւս յիշելու ենք: Սա է թէ տիպար ճէնթլմէնը ջանադիր է ուրիշներու ծառայել: Եթէ ինծի հարցուէր թէ ի՞նչ է ազնուականի մը առաջին յատկութիւնը, թերեւս զայս պիտի յիշէի: Անձնասէր մէկը, որ նախ ու միայն իր շահը և հանգիստը կը խորհի, ընաւ չկրնար տիպար ճէնթլմէն ըլլալ: Քանի մը ուսանողներ առաջին անգամ ըլլալով հաւաքուեցան նախաճաշի սեղանի մը շուրջ: Անմիջապէս մին յափշտակեց սեղանին կեդրոնը գտնուող հացը և սկսաւ հանել անոր կեղեւը, ինչպէս կը կեղեւենք նարինջ մը: «Ինչո՞ւ կ'ընէք այդպէս» հարցման մը պատասխանեց ան, «Վասն զի ամէնէն աւելի կեղեւը կը սիրեմ»: Այդ ուսանողները իրարու վրայ ինչ ինչ ծանօթութիւններ ստացան ամիսներու ընթացքի մէջ միայն: Սակայն այս մէկ արարքը ամէնուն հասկցուց իսկոյն թէ իրենցմէ մին ճէնթլմէն չէր:

Մենք խօսք մը ունինք թէ ոմանք մետասաներորդ պատուիրան մը աւելցոյցած են Տասնաբանեային վրայ: Այդ պատուիրանն է «Թիւ 1ը փնտռէ» Թիւ մէկն է «Ես»ը, ինքն իսկ մարդը: Շատեր կան որ այս պատուիրանը աւելի կը պահեն քան ոեւէ մին այն պատուիրաններէն զորոնք Աստուած տուաւ Մովսէսի: Իրենց համար կ'ընտրեն լաւագոյնը, սենեակին մէջ ամէնէն հանգստաւէտ աթոռը, սեղանի վրայ կերակուրի ամէնէն պատուական մասերը, և եթէ իրենց ախարժելի մէկ բանէն քիչ մը միայն կայ, կրկին բաժին կ'առնեն առանց հոգ ընելու թէ ուրիշ մը ընաւ պիտի չուէր: Եթէ այսպիսի մէկը ուրիշներու հետ բարեկամի մը տունը գտնուի, երբ յանկարծ փոթորիկ ծագած է և հիւրընկալը միայն մէկ հովանոց ունենայ փոխ տալու, կ'առնէ զայն, եթէ ամօթէն չարգելուի, առանց հոգ ընելու որ ուրիշներ աւելի տկար են կամ աւելի հեռու երթալ ստիպուած: Եթէ հրդեհի կամ նաւաբեկութեան մը պատահի, կը խորհի ինքզինք ազատել, որ անչուշտ ուղիղ բան է, բայց կը խորհի միայն իր վրայ:

Սակայն պէտք չունի միայն մարդն աւելի երկարօրէն նկարագրելու: Դուք կը ճանչնաք զայն և թերեւս կրնաք անոր անունն ալ տալ: Կը վախնամ թէ անունը լեզէոն է, ինչպէս էր այն դիւա-հարինը, որ ըսաւ, «Անունս լեզէոն է, վասն զի մենք շատուոր ենք»: Ան է մարդ մը որ, որչափ կարելի է, ուրիշները կը ծառայեցնէ իրեն: Կ'ուզէ կեդրոնական արեւն ըլլալ և ամէն ուրիշներ իր շուրջ թաւալեցնել: Սակայն ճէնթլմէնութեան առաջին տարրը չունի իր մէջ:

Վասն զի ճէնթլմէնն է մարդ մը որ ուրիշներու վրայ կը մտածէ: Իր երջանկութիւնը ուրիշներու երջանկութիւնը և հանգիստը աւելցնելու մէջ կը գտնէ: Վստահ եմ թէ ամէնս ալ կը ճանչնանք զայն: Մենք բարեբախտութիւնն ունեցած ենք այդպիսի շատեր հիւրընկալելու մեր տան մէջ: Անոնց աղ-ներեւ ջանքն էր՝ որչափ կարելի է՝ ամենաքիչ նեղութիւն պատճառել իրենց հիւրընկալներուն և ամէն կերպով օգնել անոնց: Եւ այս ո՞րչափ կ'աւելցնէ հիւրընկալութեան հաճոյքը:

Կերպ մը որով ճէնթլմէնն այս յատկութիւնը ցոյց կու տայ՝ իր ընթացքն է կիներու հանդէպ: Ազգի մը քաղաքակրթութեան աստիճանը կրնայ չափուիլ ինչպէս ուրիշ ոեւէ կերպով նոյնպէս թե-րեւս այն դիրքով զոր կիները կը գրաւէ նոյն ազգին մէջ: Կիներու ցուցուած մեծարանքը հիմնուած է այրերու այն ազնուութեան վրայ որով հոգ կը

տարուի տկար սեռին: Ինչպէս զօրաւորները, եթէ ճէնթլմէն են, ծերերուն ու տկարներուն օգնելու փոյթ ու փափաք ցոյց կու տան անշուշտ, նոյնպէս զօրաւոր սեռը նոյնը ցոյց կու տայ տկար սեռին: Այս չնչանակեր կնոջ զերազանցութիւն, կամ ճանաչում մը թէ կինը զլուխ է ընտանիքին, կամ աւելի բարձր դիրք ունի ընկերութեան մէջ: Այլ մարդկային ընտանիքի մէկ կիսուն կողմէ վայելուչ յարգանք է միւս կիսուն, որու գործունէութեան մթնոլորտը սովորաբար աւելի սահմանափակ է և մարմնական ոյժը սովորաբար աւելի նուազ: Պատիւ է նաեւ ընդհանուր կանացի սեռին՝ այն յարգանքին ու պատկառանքին համար, զոր մարդս կը տածէ բուն իր մօրը հանդէպ: Եւ հաճոյք է տեսնել հոս թիւնէլի կառքերու մէջ և այլուր այն յօժարութիւնը որով այրեր յանձն կ'առնեն ռաքի վրայ կենալ և իրենց տեղերը կրներու տալ: Դուք այս մասին աւելի լաւ կը շարժիք հոս քան ուրիշներ Ամերիկեան քանի մը քաղաքներու մէջ:

Ե. Ք. Ընկերակցութիւններու բոլոր անդամները ճէնթլմէն ըլլալու են, և Քրիստոնէութեան քարոզութիւնը ճէնթլմէնութեան ամէնէն ապահով խորիւնն է: Քրիստոնէութիւնը կը քարոզէ մաքրութիւն և ճշմարտութիւն: Կը սորվեցնէ սիրել մեր ընկերը մեր անձին պէս: Ով որ կը հնազանդի մեր սուրբ կրօնին պատուէրներուն և կ'ընդունի անոր ոգին՝ ճէնթլմէնութեան գլխաւոր բոլոր յատկութիւնները կ'ստանայ: Ճէնթլմէնէ մը պահանջուած բաները կ'ընէ, ոչ միայն ճէնթլմէն համարուիլ ուղեւուն համար, այլ և աւելի բարձր ու աւելի հզօր շարժառիթներու, նոյն իսկ առ Աստուած ու առ մարդիկ սիրոյ, համար:

Յիսուս Քրիստոս էր ոչ միայն կատարեալ մարդ, այլեւ տիպար ճէնթլմէն: Դիտեցէ՛ք՝ ինչպէս վարուեցաւ կիներու հետ — չնութեան մէջ բռնուողին, մեղաւոր այն կնոջ որ արցունքներով լուաց իր ռաքերը, Բեթանիացի Մարիամի և անոր Մարթա քրոջ, Մագդաղենացի Մարիամի և տեսաւոր կնոջ հետ: Եւ ի՞նչ մաքրութիւն, ի՞նչ ճշմարտութիւն, ուրիշներու բարի ընկու ի՞նչ անձնութեան իր կրօնական շինքին անոր կեանքը: Չեկաւ ան ծառայութիւն ընդունելու, այլ ծառայութիւն ընելու համար: Ահա այս է ճէնթլմէնութեան լաւագոյն սահմաններէն մին: Իցի՛ւ անոր նմանիք մենք այս մասին:

Էն զօրաւոր մարդը ան է որ զիտէ թէ իր ուժը իր մէջ չկայանար:

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԵՐ ՊԱՐՏՔԸ ՈՒՐԻՇՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԵՊ

«Բայց իմ ընկերս ո՞վ է» Դու. Ժ. 29.

ՄԱՐԴԸ որ այս հարցումը ուղղեց՝ կ'աշխատէր խոյս տալ այն պարտականութեան թելադրութենէն զոր Յիսուս ընել կ'ուզէր իր այս խօսքերով. «Եւ քու ընկերդ քու անձիդ պէս սիրես»: Յիսուս, պատասխանելով «Բայց իմ ընկերս ո՞վ է» հարցումին, պատմեց Բարի Սամարացիին առակը: Այդ առակէն կը սորվինք.

Ա. Թէ մեր ընկերը ան է որ մեր օգնութեան կը կարգի: Սովալուկ Հնդիկը, կամ Բուպացին, կամ մեր եղբայր Հայը մեր ընկերներն են: Անցած է այն ժամանակը երբ բուն դրացիութիւնը հազիւ դրացիութիւն կը համարուէր: Բոլոր մարդիկ ընկերներ են, բայց ընկերաբար չեն վարուիր իրարու հետ: Բոլոր մարդիկ եղբայրներ են՝ բայց իրեւ եղբայրներ չեն վերաբերուիր իրարու հանդէպ: Աշխարհս շատ պզտիկ տեղ մը եղած է: Յեղի համերաշխութիւնը առաջուան չափ չյարգուիր: Բոլոր մարդիկ մէկ են, մէկ Աստուծոյ զաւակները և այդ կերպով մէկ ընտանիքի անդամներ: Մարդկութիւնը մեծ սիրտ մը միայն ունի, ուստի «ծովերէ անդին գտնուողներու ալ շիտակին ու սխալին վրայ կը խորհի»: Բայց աւա՜ղ, մարդիկ միշտ չեն հպատակիր իրենց ներքին բնութեան խորագոյն ու Աստուածային բաներուն, և ահա ասկէ է որ խեղճութեան ու կարօտութեան մեծագոյն մասը անդաման կը մնայ:

Անկեղծ համակրութիւնը ցեղի ու կրօնքի ամէն պատուարներէ անդին կ'անցնի: Հրեաները Սամարացիներու հետ չէին յարաբերւոր, բայց այդ չարգելեց առաքինի Սամարացին դարմանել վիրաւոր Հրեան զոր գտած էր Նրիքովի ճամբուն վրայ: Այսչափ բաւական եղաւ անոր որ նեղութեան և տառապանքի մէջ մարդ մը կար հոն. ան կոյր դարձաւ միւս բոլոր իրողութիւններուն հանդէպ: Բաց ի օգնութեան կարօտ խեղճի մը օգնելու պէտքի իրողութենէն:

Բաւական կեղծ մարդասիրութիւն կայ աշխարհի վրայ: Մարդիկ յօժար են օգնելու անոնց որ իրենց եկեղեցիին, ընկերակցութեան կամ ժողովուրդին կը վերաբերին, բայց իրենց համակրութեան մէջ տեղ չունին ուրիշներու համար: Յիսուսի իր թագաւորութեան հրաւիրածներուն բարեսիրութեան մէջ գտնուած յատկութիւններէն մէկն ալ անոնց անկողմնակցութիւնն է: «Օրհնեմք էի և զիս ներս առիք»: Դուք ինձի ծառայեցիք ոչ թէ

անոր համար որ ես ձերիններէն մէկն էի, այլ անոր համար որ ես կարօտ էի: Ճշմարիտ մարդասիրութիւնը մարդուն էֆրեմ-ժողովրդի օգնելն է:

Բ. Մեր ընկերը այն ժողովուրդն է որ մեր օգնութեան հասնելու սահմանին մէջ կ'ենայ: Աշխարհի վրայ բաւական չինծու ցաւակցութիւն կայ որ հեռաւորներու դժբախտութեան վրայ կ'ողբայ, մինչդեռ գոռոխն առջեւի կարօտեալները կ'անտեսէ: Քահանան և Ղեւտացին՝ երբ այդ վիրաւոր ու մերկ ուղեւորը ճամբուն վրայ ձգեցին՝ անտարակոյս սովորական տեսակէ մարդասիրական զգացումներ ունեցան իրենց սիրտերուն մէջ, միեւնոյն ատեն ալ Երուսաղէմ փութացին Տաճարին մէջ իրենց հոգեւոր պարտականութիւնը կատարելու համար: Բայց անոնց այդ մարդասիրութիւնը առանց անձրեւի ամպ մըն էր: Այդ պատրուակ ու կեղծիք մըն էր: Բայց Սամարացիինը, ընդհակառակն, գործնական ոյժ մըն էր: Ան իբրեւ կեղծիք չչոգիացաւ: Չպատմուի թէ Սամարացին կաթիլ մը արցունք թափեց տարաբախտ ուղեւորին վրայ, ոչ ալ աղուոր բառերով արտայայտեց իր ցաւակցութիւնը՝ ըսելով, «Խեղճ մարդ, չառ կը ցաւի՞մ քեզի, բայց ստիպուած եմ անպարել, որովհետեւ Երիքովի այս ճամբան վտանգաւոր տեղ մըն է և քեզի պատահած զոհ-բախտութիւնը ինծի ալ կրնայ պատահիլ»: Ան բան մը ըսաւ: Դժբախտութեան զոհին քով գնաց, անոր վէրքերը կապեց, իր ջորիին վրայ առաւ ու զայն տարաւ ապահով տեղ մը, բոլոր գիշերը խնամեց զայն և երբ առտուն կը մեկնէր՝ անոր ապագայ հանգըստութեան համար աշխատեցաւ: Ըրածը իր գոռոխն արտայայտութիւնն ու գործադրութիւնն էր: Ուր որ ճշմարիտ գոռոխ կայ՝ անոր պիտի յաջորդէ բարեսիրական գործ մը: Այս օրեր չառ կը լսենք Գործնական Քրիստոնէութեան վրայ, եւ արդէն ուրիշ կերպ Քրիստոնէութիւն չկայ: Չգործադրուած Քրիստոնէութիւնը սուտ է ու կեղծ: Այն Քրիստոսի Քրիստոնէութիւնը չէ: Ես պէտք է ընեմ ինչ որ կրնամ ընել իմ ընկերոջս համար, պէտք է ծառայեմ անոր իր կարօտութիւններուն սահմանին մէջ: Բարի Սամարացին վիրաւոր Հրեային կրօնքի վրայ քարոզ մը չխօսեցաւ, անոր հաւատքը չտկել չփորձեց, այլ տուաւ անոր ինչ որ կը կարօտէր: Աշխարհի տառապանքներուն հազիւ պզտիկ մէկ մասն է զոր կրնանք դարմանել, որչափ ալ ջանանք դարմանել: Բայց պէտք է բանանք մեր աչքերը կեանքի ճամբուն վրայ գտնելու համար զանոնք, որ մեր վշտակցութեան և օգնութեան կը կարօտին:

«Բու ընկերդ,—Ան է՝ որուն կըրնաս օգնել ցաւակցաբար, որուն սիրտին խոր ցաւերուն կըրնաս դարման մը տալ յարմար»:

Գ. Մեր ընկերը ան է, որուն վերջը անյնտեղ ծառայութեան առիթն է հայկական ժողովրդաւոր Հրեան Այնչափ օգտակար եղաւ Սամարացիին որչափ Սամարացին իրեն՝ Քահանան և Ղեւտացին գացին անոնց օրհնութիւն: Անոնք իրենց ազնիւ ընտելեան բնազդները անտեսելով իրենց աչքերուն առջեւ նուաստացան, նուաստացան և պզտիկացան: Սամարացին ընդհակառակն աւելի երջանիկ ու բարի մարդ մը եղած չարունակեց իր ճամբան: Անձնուրութեան գեղեցկութիւնը հակադրութեան միջոցով որոշապէս կ'երեւայ հոս: Քահանային ու Ղեւտացիին անվայել վարմունքը պատկերին մութ յատակը կը ձեւացնէ որուն վրայ կը փայլի Բարի Սամարացիին բարի գործը: Հազիւ կը տեսնուի այսպիսի ցայտուն կերպով անանձնասիրական գործ մը: Թէեւ հոն զայն գնահատելու մէկը չկար, ու այդ ընկերով ինքզինքը վտանգի ալ ենթարկեց, բայց յաղթեց իր ընդածին նախապաշարումը որուն համեմատ ատելի ցեղէ ու կրօնքէ մէկուն պէտք չէր ծառայել: Այս բարի գործը բարի սիրտէ մը եկաւ, Սամարացիին ինքզինքը միւս մարդուն տեղը դնելէն եկաւ: Ան Ոսկեղէն Կանոնը գիտէր թէ ոչ, խնդիր չէ, անոր համաձայն գործեց:

Առակին բարոյականը սա է. «Գնա, դուն ալ այնպէս ըրէ:» Մի ըսեր թէ «Աստուած ամէն բան կը հոգայ»: Այլ ըսէ թէ «Մենք ալ օգնելու ենք Անոր»: Անոր անունով պէտք է ընկեր, գրացի ըլանք բոլոր մարդերու հետ:

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՈՒԹ՝ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ

Ա. ՄԵՐԻԿԱՆ. ձեռարուեստի քաղաքներէն մէկուն մէջ կ'ապրէր Ֆիլիս Քարփէնթըր, ծանօթ և բարեկեցիկ մարդու մը դուստրը: Ան բարեկիրթ ու հարուստ տունի մը մէջ ապրելով իր առանձնաշնորհումները թէ՛ իր անձին, թէ՛ ալ ուրիշներու համար օգտակար հանգիստացուց: Բաւական տարիներ ուսուցչուհի եղաւ Կիրակնօրեայ Դպրոցի մը մէջ և մասնաւոր հետաքրքրութիւնով մը ինքզինք նուիրեց տղաքներու մասնաւոր կարգի մը, որ ջաղացականերու տղաքներէն բաղկացած էր ընդհանրապէս:

Անոնք բաւական կոշտ խմբակ մըն էին, բայց ինք զանոնք իբրեւ ազնիւ տղաք կը նկատէր և այնպէս կը վարուէր անոնց հետ: Ան իր տունին

մէջ ազնուականներու յատուկ քաղցրութեան և բարեկրթութեան արդէն վարժ ըլլալով, այս կոչու տղաքներու հանդէպ ալ նոյն ազնիւ վարմունքը կը ցուցնէր՝ իբր թէ անոնք իր մտերիմ բարեկամները եղած ըլլային, և տղաք ալ կը փոխարինէին անոր այս վերաբերումը:

Ան իր բոլոր սիրտը դրած էր իր այս Սբ. Գիրքի կարգին մէջ: Այս տղաքներու սիրոյն ան այցելութիւններ կ'ընէր, նամակներ կը գրէր, ընդունելութիւններ կը սարքէր, և շատ մասը կու տար իր ժամանակին: Երբ անոնցմէ մէկը բացակայէր՝ ան կը հարցնէր զայն և եթէ հիւանդ էր կամ ուրիշ նեղութիւն մը ունէր՝ անոր զարման մը կը խորհէր: Տղաքը պատանի եղան և Միս Բարփէնթըրի կարգը ծանօթ խումբ մը եղաւ:

Վերջապէս ժամանակը եկաւ երբ ան ստիպուած էր այդ գործէն քաշուիլ: Նախ հայրը, յետոյ մայրը հիւանդացան և մինչեւ եօթը տարի իր տնական պարտականութիւնները այնչափ ստիպողական եղան որ ան չկրցաւ ալ դասախօսել: Ան յաճախ կը հետաքրքրուէր իր տարիներու աշխատութեան արդիւնքին մասին: Ատեն ատեն կը լսէր իր տղաքներուն մասին: Անոնք շատ տեղեր ցրուած էին, Ոմանք աղէկ գործ ունէին, ոմանք՝ ոչ: Բայց ան առիթ մը չունէր հասկնալու համար թէ ընդհանուր առումով մնայուն բարիք մը կրցած էր գործել իր տղաքներուն վրայ:

Իր հօր ու մօր մահէն ետքը ան իր հին տունէն պիտի գատուէր աւելի պզտիկ թաղի մը մէջ բնակելու համար, և այդ չըրած՝ շարք մը ընտանեկան կոչուներ սարքեց իր բարեկամներուն համար: Այս կոչուներէն մէկը յատկացուց իր երբեմնի Սբ. Գիրքի կարգին, որուն անդամներէն բաւական մէկ մասը կրցաւ հաւաքել իրիկուան մը համար: Իր կարգին անդամներէն 32 հոգի շատ ցրուած էին. ասոնցմէ 26 հոգին այդ իրիկուն կրցան ներկայ գտնուիլ և ընթրիքին մասնակցիլ: Ոմանք դեռ գործարաններու մէջ կը բանէին, երկուքը բանտարկուած էին, ոմանք դժբախտ եղած էին: Բայց ընդհանուր առումով անոնք աղէկ մարդիկ եղած էին: Անոնցմէ ոմանք Ե. Բ. Ընկերակցութեան գիշերային դպրոցներուն մէջ ուսած կամ ուրիշ դասընթացներ առած և պատուաւոր ու վստահելի դիրքեր գրաւած էին: Անոնցմէ մէկը 1,200 Անգլ. ոսկի տարեթոշակ մը ունէր և շատ կարեւոր դիրք մը գրաւած էր: Այս յաջողած անդամը կարգին երկու միւս անդամները, որոնցմէ մէկը բանտարկուած էր նախապէս, առած էր և անոնց գործ գտած ու խոստացած էր ուրիշ կերպով ալ օգնելու:

Այդ իրիկունը լեցուն էր այն տեսակ յայտնութիւններով որոնք կը ցուցնէին թէ Սբ. Գիրքի կարգը ինչ ըրած էր իր անդամներուն: Ան թէեւ իր անդամները առանց բացառութեան բարեկեցիկ և օգտակար մարդեր չէր ըրած, բայց անոր վրեպումներն ալ յուսահատական չէին, և այդ իրիկունան գումարումը յաջողութեան նոր կարելութիւններ հայթայթեց: Այո, յայտնի եղաւ թէ այդ Սբ. Գիրքի դասը կեանքի ներշնչումը եղած էր շատ մը տղաքներու, որոնք հիմա պատուաւոր ու աղքեցիկ մարդեր եղած էին:

Տարիներու աշխատութեան լիառատ վարձատրութիւնը, այսպէս, մէկ գիշերուան մէջ եկաւ: Եւ երբ Միս Բարփէնթըր այդ գիշեր իր անկողինը կը մտնէր՝ չնորհակալ եղաւ Աստուծոյ և ըսաւ, «Այս իմ կեանքիս ամէնէն երջանիկ ժամն է»:

ԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՌԻՐԻՇ ԱՇԽԱՐՀԷ ԱՅՅԵԼՈՒ ՄԸ

Տես, ասուպ մը կ'երթայ: Այսպիսի աղաղակ մը հանեցինք երբ տեսանք որ լոյսի կէտ մը, բացալառ հոսանք մը ետեւը ձգած, կը սլանար կ'անցնէր գիշերային վճիռ երկինքէն: Իրապէս աստղ մը չէ զոր կը տեսնենք, այլ՝ միլիոնաւոր և միլիոնաւոր մզոններ հեռի գտնուած աստղային դրութիւնէ մը անջատուած նիւթի զանգուած մը, որ կրակ առած է մեր օդին մէջ մտած ատենը: Նիւթի այս անջատուած մասերը անջրպետին մէջ կը շարժին ահագին շրջանակներով կամ ծիրերով: Երկիրս ալ կը շարժի անբաւ շրջանակով մը՝ տարին անգամ մը ճամբորդելով արեգակին շուրջ:

Երկիրս իր ճամբորդութեան մէջ այս թռչող մէտէորաներուն ճամբան կը կտրէ, և ծանրութեան զօրութեամբ իրեն կը քաշէ զանոնք, թէեւ անոնք այսչափ պայծառ և յստակ կ'երեւին, սակայն պզտիկ բաներ են միայն, իբր սիսեոի մեծութեամբ: Անոնց առերեւոյթ մեծութեան պատճառն այն է որ երբ մեր օդին մէջ կը մտնեն, ահագին երագութիւնը որով կը սրանան — երկվայրկեանը 64 հազարամիլ, կամ աւելի քան երկրիս արագութիւնը — կը հրդեհէ զանոնք: Օդին հետ անոնց շփումը կը բոցավառէ զանոնք, ճիշդ ինչպէս լուցկին բոց կ'առնէ երբ խորտուրտ մակերեսի մը կը քուլի: Ամէն տարի միլիոնաւոր այդպիսի մէտէորաներ երկիրս կը հասնին, բայց անոնցմէ քիչեր կը խտանան և վար կ'իջնեն: Ոմանք կազի կը փոխուին, բայց մեծամասնութիւնը կ'այրին օդին մէջ և փոշի կը դառնան: Հաշուուած է թէ ամէն տարի երկրիս ծանրութիւնը 36,000,000 տակա-

ուսչափ կ'աւելնայ այս փոշին պատճառաւ : Ասիկա մեզի գաղափար մը կու տայ մեր վրայ ինկած այս մէտէորաներուն թիւին անբաւ մեծութեան վրայ : Կան հեղինակութիւններ որոնք այդ թիւը 20,000,000 կը դնեն մէկ օրուան մէջ, ուրիշներ աւելի բարձր թիւ :

Բայց ինչ են այն մեծ, խոշոր բաները որոնք երկինքէն մեր վրայ կ'իջնեն թաւաւելով — կրակէ գունտերը, կամ օդաքարերը, ինչպէս կ'անուանենք զանոնք : Ասոնք փոշիի նման մեր վրայ իջնող բաներ չեն : Անոնցմէ ոմանք կը կռնեն մինչեւ 72,000 քաշ : Արդարեւ մենք չենք գիտեր անոնց ամէնէն խոշորին ծանրութիւնը : Արիզոնայի մէկ մեծ բաց դաշտին վրայ այսօր կը տեսնուին աշխարհի ամէնէն համբաւաւ որ օդաքարերէն մէկուն մնացորդները : Այս դաշտին երեսը, ճ հազարամեթր տեղ, սփռուած են այն հրէշին բեկորները, որոնց խրաքանչիւրը կը կռնէ քանի մը ունկիէ մինչեւ 250 քաշ : Հոն սակաւին կը տեսնուի ծակը զոր օդաքարը բացաւ երբ ինկաւ : Այդ ծակը 240 կանգուն խոր է, և օդաքարին բեկորներուն մէջ աղամանդներ կը գտնուին : Ուրիշէ կու գան այս զարհուրելի ալցելուները : Ինչպէս կ'ըլլայ որ մեզ չեն սպաններ : Գալով այս վերջին կէտին, երբ կը մտնեն անոնք մեր օդին մէջ որ երկրէս մինչեւ 160 հազարամեթր վեր կը հասնի, կը բռնկին և անոնցմէ շատեր տաքութենէն կը փչուին, ուստի բեկորներով կ'իջնան երկրի վրայ : Եւ սակայն խոշոր շատ օդաքարեր գետին ինկած են և մարդիկ ցամաքի վրայ սպաննուած են անոնցմէ, եւ նաեւ բնկղմած են ծովու վրայ : Բրիտանական Թանգարանին մէջ կարելի է տեսնել երկինքներէն իջած այս ալցելուներուն աշխարհիս ազնուագոյն հաւաքածոն : Թէ ո՞րկէ կու գան անոնք, այդ ուրիշ խնդիր է : Անոնց բազաղութիւնը գիտաւորներուն բազաղութեան պէս է : Ոմանք երկաթէ և քարէ և ուրիշ մետաղներէ են, ամէնն ալ իրար խառնուած, ոմանք զուտ երկաթէ են, ոմանք ալ դարձեալ զուտ քարէ են : Երկաթէ բաղկացածները, որոնք շատ դարեր առաջ ինկած են, անքաղաքակիրթ մարդոց երկաթի տեղ կը ծառայէին, մինչ անոնք գեռ չէին գիտեր խամ հանքը հալեցնելով մետաղի վերածելու կերպը : Հեղինակութիւններ համաձայն չեն սա բանին մէջ թէ ինչէն ծագում կ'առնեն այս ալցելուները : Ոմանք կը կարծեն թէ անոնք ձեւացած են անջրպետին մէջ հրալին կազէ, ինչպէս մեր երկիրը և միւս մոլորակները : Կը կարծեն թէ անոնք անընդհատ ճամբորդած են երկրիտն և երկրիտն հազարամեթրներով տեղ արեգակին շուրջը անջրպետին մէջ, ուր ո՞չ օդ կայ, ո՞չ խոնաւութիւն, որոնց մով ժանգոտին կամ կորստին, և թէ երբ աշխարհս իր

ուղեւորութիւններուն մէջ կը կտրէ անոնց ճամբան, զանոնք իրեն կը քաշէ : Բայց Սըր Բոպլըթ Բոլ, մեծ աստեղագէտներէն մին, ուրիշ տեսութիւն ունի : Կը հաւատայ թէ միլիոնաւոր տարիներ առաջ մենք երկրիս վրայ հրաբուխներ ունէինք այնպիսի ահապին և զօրաւոր, որ այժմեաններուն ամէնէն խոշորը տղու խաղալիկ հրացան է անոնց հետ բաղդատելով : Այս օդաքարերը, կը կարծէ թէ, արձակուեցան երկրիս ներքին կողմէն այնպիսի ուժգնութեամբ, որ ճամբորդեցին այնքան հեռի որ ծանրութեան զօրութեան սահմանէն անդին անցած ըլլալով ծանրութեան ձգողութիւնը չէր կրնար ետ դէպի մեր աշխարհը քաշել զանոնք նորէն, և թէ անոնք ճօճած են երկրիլիոնաւոր հազարամեթրներով շրջանակներու մէջ անջրպետին մէջէն, նման գիտաւորներուն և մոլորակներուն և մէտէորաներուն, մինչեւ որ հասաւ օրը երբ երկիրս պիտի հանգիպէր անոնց և զանոնք իրեն պիտի քաշէր դարձեալ :

ԱՂԱԽՆԻՆԵՐՈՒՆ ՍՐԸՆԹԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Մրցական աղաւնիները ամէնէն սրենթայն են բոլոր արարածներուն մէջ : Անոնք հարիւր մղոն հեռաւորութեան մէջ վայրկեանը մէկուկէս մղոն ճամբայ առած են, ինչպէս կ'ըսէ Բոպլըթ թերթին յօդուածագիրը, և թէ 700 մղոն թոած են արեւածագին և արեւամուտին մէջտեղ :

Աղաւնիներ 1,000 մղոն ետ թոած են դէպ իրենց բնակարանը, 1904ին աղաւնի մը այդ հեռաւորութիւնը կտրեց հինգ օրէն, երկու ժամէն և տասնըհինգ վայրկեանէն : Հաստատելով թէ ինչպէս անվրէպ է իրենց բնակավայրը գտնելու խորհրդաւոր ընազղը, որ դիրենք ցամաքին վրայէն կը քաշէ անխոտոր : Բայց այս փորձը ճշմարիտ զրօսանք չէ : Թռչունները պարզապէս իրենքդիրենք կը նետեն ժամանակին և անջրպետին դէմ, մինչեւ որ զոհ երթան : Այլեւս չեն կրնար մրցումի մտնել նորէն : Մրցող աղաւնի օդին մէջ կը բարձրանայ ծանր, թեւի կամաց բախումներով, և երբ անդամ մը ճամբայ ելլելու կէտին հասնի՝ թեւերով արագ և կարճ հարձածներ կու տայ, և բազկերակի զարկի նման արագ և միօրինակ կը փութայ տուն : Այս աղաւնիները դեռնէն 300 ոտք բարձրէն կը թռչին, բայց ջուրին վրայ՝ աւելի ցածէն : Իրենց թռչելու միջոցին թռչումիներն են հովը, անձրեւը, հրացանակիր որսորդները և բազէները : Բոլոր իրենց թռիչքը կը կատարեն արեւածագին և արեւամուտին մէջտեղ : Եթէ գիշերը վրայ հասնի, տեղ մը կ'ապաստանին մինչեւ արշալոյս :

Իրենց տունը գտնելու ընազղը ցկեանս է : Ֆրանսէսի բնակչի պատերազմին միջոցին Գերմանացիք բռնեցին աղաւնի մը որ դէպի Փարիզ կը թռչէր : Թռչունը բանտարկուեցաւ 10 տարի, և յետոյ այնինչ արձակուեցաւ, անմիջապէս վերադարձաւ իր վաղեմի տունը :

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՀԱՆԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԴԻԻՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
ԿԱՄ

ՊՐԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՄԻԹԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Շատ, շատ ժամանակ առաջ Այոտնայայի (Ուտն) գեղեցիկ երկրին վրայ կ'իլիսէր Տաղարաթիա ա- նունով թագաւոր մը որ շատ կը սիրուէր իր բա- րեկեցիկ ժողովուրդէն։ Իր չորս զաւակներէն ե- րկուսընդունը և ամենասերելին էր Բամա, որ աստիկ սիրահարուած էր Սիթայի, զրաւիչ դստեր շնա- քայի, որ զրաջի ժողովուրդի մը — Վայտնաներու — թագաւորն էր։ Շնաքա հրաման մը ըրած էր որ իր դստեր սիրտը ոչ ոք զրաւել համարձակելու էր՝ առանց իր արոյրէ աղեղը ծռել կարենալու։ Բամա այս առաջարկը կատարելու յանձնառու ըլ- լալով աղեղին լարը այնպիսի սաստկութիւնով մը քաշեց որ զէնքը երկու կտոր եղաւ։ Թագաւորը և իր շուրջը գտնուողները այսպիսի գերազանց ոյժ մը տեսնելով սարսափեցան, և Բամա իր սիրած կինը չահեցաւ։

Տաղարաթիա իր զաւակին յաջողութեան և բաղդաւորութեան բարի լուրը առնելով՝ շնաքա- յի արքունիքը փութաց իրեն հետ տանելով ոսկե- ղէն և արծաթեղէն զարդեր և գոհարեղէններ, ձի- եր, փիղեր և բազմատեսակ նուէրներ։ Անմիջա- պէս Բամայի և Սիթայի հարսնիքին պատրաստու- թիւնները տեսնուեցան և վերջապէս ամուսնու- թեան օրը եկաւ։ Բամայի և Սիթայի հարսնիքէն ետքը շնաքա Բամայի երեք եղբայրներուն Սի- թայի քոյրը և երկու մօրեղբօրաղջիկները առաւ իրեն կին։ Յետոյ՝ ինչպէս կը պահանջէր Սք. Օ- րէնքը՝ հարսերը և փեսաները զոհարանին կրակին շուրջը դարձան, մինչ ծաղիկի տեղատարափ մը կ'իջնար անոնց վրայ։

Փեսաները իրենց հարսերով Տաղարաթիայի ար- քունիքը դարձան, ուր ընդունուեցան ուրախու- թեան ամէն տեսակ ցոյցերով և իրենց հոյակապ բնակարաններուն մէջ տեղաւորուեցան։ Անոնց զառնալէն քիչ մը ետքը Տաղարաթիա իր զաւակէն

Պհարաթէ (Բամայի խորթ եղբայրը) խնդրեց որ իր մեծ հօր քով երթայ ու հոն բնակի։ Այս հրամա- նին համեմատ ան իր եղբօր Սաթրուղնայի հետ մեկնեցաւ արտասուագին հրաժեշտ տալով հոն մնացողներու։

Տաղարաթիա իր ծերութեան յատուկ անկարո- ղութիւններուն ծանրանալը զգալով իր ժողովուր- ղը ստիպեց որ իր Բամա որդին իրեն ժառանգորդ և իրեն տեղ իշխան կարգեն։ Ժողովուրդն ալ յօ- ժարակամութիւնով ընդունեցին իրենց թագաւո- րին թելադրութիւնը և Բաման որոշեցին իրեն ի- րենց ապագայ իշխանը։ Բամա ինքն ալ բոլոր գի- շերը անցուց սրտագին աղօթելով աստուածներու և նուիրական մատեանները (Վէտաները) խոկալով Միւս օրը առտուան ուրախութեան անմասն ար- տաղեղուններու մէջ Բամայի նուիրումի հանգէսը կատարուեցաւ քուրմերու պատկառազգու ծէսե- րով, որոնց կ'ընկերանային ժողովուրդին սրտագին բարեմաղթութիւնները։

Մայր թագուհին, Բամայի մօրուն և Պհարաթի բուն մայրը, Բամայի մասին այնչափ հպարտ կ'ըզ- գար ինքզինքը որչափ պիտի զգար իր բուն զա- ւակին մասին, և ուրախ էր անոր փառաւորումէն։ Բայց ամէնէն մաքուր սէրը իսկ կրնայ ատելու- թեան, նախանձի և մեքենայութիւններու փոխ- ուիլ։ Սխալ հասկացողութեան և խորամանկ ձեռ- նածութեան մը միջոցով թագուհին դայեակը իր արքայական տիրուհիին միտքը Բամայի դէմ դար- ձուց, այնպէս որ ան իր ողբի սենեակը վերադար- ձաւ իր վիշտին վրայ ողբալու համար։ Բամա վեր- ջապէս իրեն խաղ մը խաղացած էր։ Պարզապէս անոր հնարամտութիւնով էր որ բուն իր զաւակը զրկուած էր և ինք ընտրուած էր իրեն ալ մեծ ժո- ղովուրդին ապագայ թագաւորը։

Տաղարաթիա թագաւորը շատ փնտռուքէ ետ- քը Բայիքէյա թագուհին գտաւ վիշտէ ու զարոյ- թէ ընկճուած ու զողահար, ողբի սենեակին ցուրտ սալայատակին վրայ պտուկած։ Թագուհին երբ ինք- նիրեն եկաւ՝ թագաւորը անոր անցեալ տարիներ-

րու ընթացքին մէջ իրենց ցուցուցած անձնուէր խնամքներն ու հնազանդութիւնը յիշելով՝ խոստացաւ անոր տալ ինչ որ ուզէր։ Ան անմիջապէս խնդրեց անկէ Րաման աքսորել և իր զաւակը Պըհարաթը անոր տեղ անցնել։ Թագաւորը տեղի տալէ զատ բան մը չէր կրնար ընել, և անմիջապէս հրաման մը ելաւ թէ «Րամա պէտքէ մեկնի երկրէն և Պհարաթ վերադառնալով անոր տեղ իշխան կարգուի»։ Տազարաթհայի, և Րամայի մօր՝ Բաուզալայայի և բոլոր երկրին ժողովուրդին վիշտը մեծ էր մեկնումին համար ազնիւ ու շատ սիրուած Րամային, և մինչ անոր կառքը կ'աներեւուէ թանար՝ ամէն աչքէ արցունք կը վազէր։ Սիթա՝ Րամայի հաւատարիմը՝ ըսաւ իր ամուսինին, «Դուն ո՛ւր որ ես՝ ես ալ հոն պիտի ըլլամ, և քանի որ դուն կ'աքսորուիս՝ ես ալ աքսորուած եմ»։ Լաքըշման ալ ըսաւ, «Ով իմ հաւատարիմ եղբայրս, ես ալ քեզի հաւատարիմ պիտի ըլլամ»։ Եւ այսպէս Րամա կնոջ ու եղբորը հետ Լանճ գետը անցաւ ու թափառեցան մինչեւ որ հասան ընակավայրը ճըզնաւոր Պհարատ—Լաճայի, որ զիրենք սիրով ընդունեց և գիշերելու համար ալ հիւղակ մը յատկացուց անոնց։

Հետեւեալ օրը Ճոնման անցան և հասան բնակավայրը իմաստուն Վալմիքիի որ զիրենք այդ գիշերն հիւրասիրեց և անոնց իմաստարից և ուրախադիմ խօսքեր խօսեցաւ։

Այս ատենները մեռաւ ծերունին Տազարաթհայ իր վերջին շունչին աղօթելով որ Րամայի դէմ ըրածը իրեն ներուի։ Պհարաթ իր հօր մահուան լուրը առնելով իր հայրենի երկիրը դարձաւ, բայց վճռականապէս մերժեց իշխանութեան անցնիլ իր Րամա եղբորը տեղ, որ օրինաւոր դահաժառանգն էր իր կարծիքով։ Ան մացառուներու մէջ շատ հեռուոր վայրեր թափառելով և սուրբ գիրքի ընթերցումով ու սուրբ մտածումներով գիշերներ և ցորեկներ անցնելով վերջապէս հանդիպեցաւ Րամա եղբորը, որ ճգնաւորական զգեստ հագած էր։ Րամա շատ պնդեց որ Տազարաթհայի հրամանը գործադրուի, և Պհարաթ անմիջապէս դառնայ և հօրը դատարկ դահլ ժառանգէ։

Պհարաթ շատ մը մերժումներէ ետքը նորէն իր հայրենիքը վերադարձաւ, և դահալակց ժողովրդական մեծ խանդավառութեան ու ցոյցերու մէջ, Բայց ան իրեն հետ իր սիրեցեալ եղբոր Րամայի տրեխները բերած էր և ասոնք դրաւ գահին վրայ իբրեւ նշան մը թէ օրինաւոր դահաժառանգը Րամա էր՝ ոչ թէ ինքը։

Րամա և Սիթա՝ հակառակ իրենց աքսորուած

ըլլալուն՝ իրարմով և միշտ հաւատարիմ Լաքըշմանի ընկերակցութիւնով կատարելապէս երջանիկ էին։

Րամա Տէքքանի մէջ շատ մը թափառումներէ ետքը՝ Պոմպայի մօտ Կոտավարիի ափերուն վրայ հաստատուեցաւ, ուր ամուսինը, կինը և եղբայրը խաղաղ ու գոհունակ տարիներ անցուցին։ Բայց այս խաղաղ վիճակը յանկարծ խռովեցաւ։ Օր մը Րաքչա իշխանուհի մը, որ այդ կողմերը կը պտտէր, սաստիկ կերպով սիրահարուեցաւ Րամայի և զայն իրեն ամուսին առնելու որոշում տուաւ, և Սիթան ու Լաքըշմանը մեռցնել սպառնաց։ Իշխանուհին երբ գտաւ թէ իր դարպասումները կը մերժուին հաւատարիմ ամուսինէն, ինչպէս նաեւ կը ծաղրուին Լաքըշմանէ ալ, ան իր եղբայրը Րալանը, Սէյլանի թագաւորը, համոզեց Սիթայի դարպասելու և զայն իր երկիրը փախցնելու համար։ Եղբայրը այդ ընելու յաջողեցաւ թէեւ առեւանգուած կինը իր ամուսնական պարտականութիւններուն շատ հաւատարիմ գտնուեցաւ և գիշեր ցորեկ իր բանտուած տունին մէջ սիրտը Րամայի հետ էր։

Րամա իր սիրտին սիրածը շատ շատ օրեր փրնտընց։ Ան անտառներու մէջ հանդիպեցաւ Վանարներու աքսորուած թագաւորին, որուն օգնեց իր գահը վերստանալու համար։ Նորէն իշխանութեան հասնող թագաւորը ինչան երախտագիտութեան խուզարկուներ զրկեց ամէն կողմ Սիթան գտնելու համար և անոնցմէ մէկը յաջողեցաւ զայն գտնալ Սէյլանի Աղքասի պարտէզին մէջ պահպանութեան տակ։ Ան Սիթայի իբրեւ նշան տուաւ այն մատանին որուն վրայ Րամայի անունին տառերը գրուած էին պատուական քարերով, և ան ալ իր կարգին մեծ ուրախութիւնով իր առատ մագերուն վրայէն գոհարեղէն մը հանեց տուաւ խուզարկուին՝ Րամայի յանձնելու համար։ Մարդը անմիջապէս Րամայի քով փութաց՝ յանձնելու համար նշանը և Րամա բազմաթիւ բանակի մը զլուխը անցած՝ Սէյլանի թագաւորին վրայ յարձակեցաւ և զայն յաղթեց ու մեռցուց։

Սիթա փրկուած էր ալ, ու թէեւ Սիթայի Րամայի համար ունեցած սէրը նուազած չէր՝ բայց քանի որ ան օտար թագաւորի մը դերի եղած էր՝ Րամա իր կրօնքին հակառակ նկատեց զայն իրեն հետ կնութեան առնել։ Սիթա իր պարկեշտութեան անվիճելի ըլլալը ցուցնելու համար բարձրաձայն աղօթեց աստուածներուն որ նշան մը տան իրեն, որով յայտնուի իր նկարագիրը։ Յետոյ ան բռնկող կրակին մէջէն քալեց ու անցաւ և հուրի աստուածը զայն անվնաս հասնց անոր մէջէն։ Րամա այս

աստուածային նշանը՝ որով Սիթայի առաքինութիւնը կը հաստատուէր՝ տեսնելով զրկեց զայն և մինչեւ մահուան բաժանումը միացած մնացին։ Այն ատեն կարապետներէ քաշուած թուղ կառքերով իրենց հայրենիքը դացին։ Երբ հոն հասան, Այոտայայի ժողովուրդը մեծ խանդավառութիւնով ընդունեց զիրենք և ամէնէն առաջ Բամայի հաւատարիմ եղբայրը Պհարաթ զայն դահ առաջնորդեց։ Յետոյ սկսաւ այն երկար ու բարդաւած իշխանութիւնը որուն համար Բամայի անունը կը փառաւորուի։ Այդ ատեն ոչ աղքատութիւն, ոչ ախտեր և մահ իսկ չկար։ Հարուստները չէին կողոպտուեր, որովհետեւ աղքատները իրենց պէտք եղած բաները ունէին։

ՅՈՂՈՒԱՅԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

ԲԱԺԻՆ

ՎԵՐ. ՀԵՐՊԵՐԹ Մ. ԱԼԷՆԻ

ԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

[Հետեւեալը, որ շահեկան տեղեկութիւն կը հաղորդէ թերթիս ողբացեալ խմբագրապետին գործունէութեան առաջին շրջանին և վանեցիներու ջերմագին սիրոյն ու համակրանքին վրայ, պատշաճ կը համարինք հրատարակել բացառաբար։]

Խմբ. Աւետ.

Գոյժը ուրախութեան սեղանին բոլորտիքը։ Այս եղաւ մեր բաժինը՝ երբ բարեկամաց հետ ուրախութեան մը առթիւ սեղան նստած էինք, Հերպերթ Ալէնի մահուան ըօթը մեր ուրախութիւնը տրտմութեան փոխեց, զի մեզմէ եթէ ոչ բոլորը՝ գէթ մեծ մասը հանդուցեալին պաշտօնակիր, աշակերտ, կամ անկեղծ բարեկամն էր։ Տխրեցանք, զի իսկապէս անակնկալի մը առջեւ կը գտնուէինք և զի Հայը կը ճանչնայ իր բարեկամները, գիտէ զանոնք յարգել ի կենդանութեան և ողբալ ի դէպ մահու։ Մ. Ալէն վասպուրականցիին անկեղծ բարեկամը, ճշմարիտ բարեբարն էր. անոր խորհուրդները, գործերն ու կեանքը մեր մէջ թողեր են իրենց ինքնատիպ և բնորոշ յատկութիւններն և ազդեցութիւնը։ Մենք լաւ կը ճանչնանք իր երիտասարդական վառ տրամադրութիւնները և աննկուն կորովը, որով մեր մէջ գործելու իղձն ու եռանդը կը թափէր ցայսօր։ Սակայն, ափսոս որ մահը վերջ կը դնէ իր անվերջ բաղձանքներուն։ Իր տարիքին նայելով, նա տակաւին երիտասարդական սիրտու կորով ունէր։ 1888ի Սեպտ.ի գեղեցիկ օր մըն էր, երբ նա իր քրոջ հետ վաճառահասարակ Ուսուցչական խմբով զինք զիմաւորելու գացեր էինք ուրիշ շատերու հետ։ Իր մեր ուսուցչական խմբին վրայ թողած քաղցր տպաւորութիւնը շատ թարմ

է դեռ մտքիս վրայ, նա առաջին օրն իսկ շատ պարզ և անկեղծ երեւցաւ իր խորհուրդներուն և արտայայտութեանց մէջ դէպի այն խումբը, որուն ինքզինք հաւասար գործակիր կը համարէր. և այդ երեւոյթը՝ չէ թէ անցողակի՝ այլ մնայուն եղաւ, ամէն օր որոշ և կարկառուն ապացոյցներով նորոգուած։ Նա առաջին օրէն իսկ ցուցուց թէ կը սիրէր Հայը և թէ կ'ուզէր ընել այդ ազգի համար այն, ինչ որ կրնար ընել։ Առաջին օրէն իսկ ցուցուց այն մեծ բաղձանքներն զորս ունէր դէպի Հայը և դէպի Հայաստան, զոր իբր իր հայրենիքը կը սիրէր կաթոգին։ Իր միակ իղձն էր տեսնել Հայը ազատուած և երբ տեսաւ՝ ինքզինք իր նպատակին հասած, անչափ էր իր հրճուանքն և ուրախութիւնը, զոր յայտնեց հրապարակաւ, ինչպէս և անհատական նամակներով։ Նա միշտ պատրաստ եղած է Հայ ուրախացողներուն ուրախակից և անցողներուն ցաւակից ըլլալ. գործնականապէս ցուցուց զայս իր կեանքով, ուր և ալ եղաւ։ Երիտասարդ Հայու մը սիրտ ունեցող Ալէնի միակ նպատակն էր՝ երբ և առիթ ներկայանայ՝ գործել Տաճկահայոց մէջ։ Անոնց մտային խաւարը փառատելու, անոնց բարոյական մակարդակն բարձրացնելու տեսչով վառուած էր միշտ անոր միտքը, սիրտը ու հոգին։ Գիշեր ու ցորեկ իրար խառնելով հանգիստ չունէր երբեք, նա մեծ հաւատացեալ մըն էր Հայուն ինքնատիպ կարողութեանց, զորս կ'արտայայտէր յաւէտ սա նախադասութեամբ, որ իր վերջին խօսքերէն մին ալ եղած է Հայերէն լեզուով։ «Հայ ազգին մէջ թագուն կարողութիւններ կան, և ատոնք բաւական են այդ ազգը վերականգնելու»։ Հերպերթ Ալէն խորհեցաւ այնպէս, ինչպէս թերեւս Հայ մը չի խորհիր իր ջախջախուած ազգին համար։ Այս և ասոր նման շատ մը գաղափարներէն դատելով, որոց մօտէն ծանօթ եմ, կ'ըսեմ. Նա, այդ երիտասարդ Ալէնը, իր ամբողջ կեանքով և գործունէութեամբ նուիրուած էր Հայոց, և չէ թէ Ամերիկացիի մը՝ այլ ճշմարիտ Հայու մը պէս կը խորհէր, կը մտածէր իսկ, նա գրեթէ միայն ուսանելու համար Ամերիկա գացած ըլլալով՝ իր ամբողջ կեանքը Տաճկահայաստանի զանազան կեդրոններուն մէջ անցուց և ամէն տեղ ալ ունեցաւ համակիր բարեկամներ, որոնք այսօր իր անակնկալ և տարածամ մահը կ'ողբան, ինչպէս նաև վանեցին։ Նա իր լուրջ և լայնախոս ընտելութեան շնորհիւ մեծ համակրութիւն չափած էր ամէն զինք ճանչցողներու, մասնաւոր Հայերու մէջ։ Վանեցիին զայն լաւ ճանչնալուն իր ողբացեալ բարեկամին ի յարգանս, յիշատակի սգահանդէս մը սարքեց։ Գոյժը լսուելուն պէս, հինգ անդամէ բաղկացեալ կարգադիր յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, որ հետեւեալ ազգը դրաւ տեղական Աշխարհաբար թերթին մէջ։ «Խիստ մեծ ցաւով կը ծանուցանենք վա-

նի նախկին Հայաստանի միսիոնարներէն և վերջին տարիներս Աւետիքեան խմբագրութիւնը յաջողապէս վարող Հ. Մ. Ալէքսի անակնկալ մահը: Սգահանդէսը պիտի կատարուի յառաջիկայ կիրակի փետր. 13/26 ժամ 6ին (Ը. Թ.), Այգեստանի Աւետարանական ժողովարարին մէջ: Նոյն իմաստով ուրիշ մահազգ մըն ալ տպել տալով քաղաքիս զանազան կեդրոններուն և հրապարակներուն վրայ փակուեցաւ ժողովրդեան ի գիտութիւն: Միեւնոյն ատեն հետեւեալ հեռագիրն ևս ուղղեց հանդուցելոյն այրին և զաւակներուն:

Mr. Allen's unexpected and untimely death has caused sorrow to his fellow teachers, pupils, Armenian friends and American associates, who express warmest sympathy to yourself and children:

Նոյն օր Ամերիկեան Երկսեռ Վարժարանները զոցուեցան ի նշան սգոյ:

Սգահանդէսը

Սգահանդէսը կատարուեցաւ կիրակի փետր. 13/26ին: Ժողովարարի բեմի ճակատին վրայ զըրուած էր Ամերիկեան աստեղադարձը զրօշը, մէջտեղէն սեւ ժապաւէնով մը կապուած, երկու կողմն ունենալով Օսմանեան զրօշը: Ամերիկեան զրօշին մէջտեղը դրուած էր Մր. Ալէքսի մեծադիր սեւանկարը, սգալաթով մը պատուած: Պատկերին վարի կողմը երկարկեկ սեւ պատուարի մը վրայ դրուած էր «Վեր. Հ. Մ. Ալէքսի անմահ յիշատակին» վերտառութիւնը, ոսկեգօծ տառերով: Սեւով պատուած մի ծաղկաման կը յառկանէր Մր. Ալէքսի ծաղիկ հասակով տարածմամբ մահը: Իսկ ծաղկեպսակ զետեղուած էր սեւանկար պատկերի վերեւը:

Եկեղեցւոյ զանգակին ընդհատ ընդհատ զօղանջը՝ որ կէս ժամ տեւեց՝ աղգարար նշանն էր պաշտամունքի սկսելուն: Ժամանակէն առաջ հոծ և ընտիր բազմութիւն մը լեցուցեր էր եկեղեցին: Ներկայ էին հիւպատոսական մարմիններ իրենց թարգմաններով, Փոխ-Կոնսակալը, Բաղաքապետը, Ոստիկանապետը, դպրոցներու տեսչութիւնը իրենց ուսուցչական խումբերով և վաճառական դասէն շատեր:

Հանդէսին նախագահել հրաւիրուած էին Տր. Բէյնոյտս և Առաջ. Փոխանորդ Տէր Մեսրոպ քննադատը: Հանդէսը վարեց տեղւոյս Ամերիկեան Բարձ. Վարժարանի փոխ-տեսուչ Պ. Ժամկոչեան, որ և բացաւ զայն «Ալ մօտ ըլլամ» երգով, որ հանդուցեալի էն աւելի սիրած մէկ երգն էր: Երգէն վերջ կարդաց Սուրբ Գիրքէն: Ապա հրաւիրեց Տր. Բէյնոյտսը աղօթելու, յետ որոյ երգիչ խումբը քառաձայն երգեց «Մէկ քաղցր, վսեմ խորհուրդ»: Հրաւիրուեցաւ նորէն Տր. Բէյնոյտս որ

համառօտիւ տուաւ Մր. Ալէքսի կենսագրականը: Խորին ցաւ յայտնեց որ Մր. Ալէքսի մահուամբ ճանկաստանի Միսիոնարութիւնը մեծ և զգալի պակսաւ մը կ'ունենայ: Մր. Եարօն մեներգ մը երգեց Անգղիերէնով, «God shall wipe every tear from their eyes»: Ասոր յաջորդեց մեներգ մը «Կաց դու վայր մի, բարեկամ», զոր երգեց զմայլեցուցիչ քաղցրութեամբ մը Մովսէս էֆ. Պարթեւեան: Երգէն վերջ յօդուածագիրս իբր պաշտօնակից Մր. Ալէքսի՝ համառօտակի ներկայացուց անոր կրթական գործունէութիւնը ի վան և անոր վայելած յարգանքն ու պատիւ իբր ազնիւ սիրտ ունեցող, Հայի Կոթե լացող մէկ մը: Ցուցուց թէ նա ի՞նչ պէս կը սիրէր իր դպրոցը, որմէ բաժնուելուն առթիւ այսպէս ըսաւ, «Ափսոս, դպրոցս, որու համար չկրցի ընել այն զոր կ'ուզէի ընել»: Նա իր այս սիրած դպրոցին համար պատրաստեց Թանգարան մը 900է աւելի Անգլ., Հայ. և Թուրքերէն բանասիրական, կրօնական, պատմական և գիտական գիրքերով: Նոյն Թանգարանին մէջ դրաւ նաև աշխարհագրական, անդամազննական, կենդանաբանական, աստեղագիտական և պատմական քարտէսներ, նոյնպէս բնագիտական գործիքներ և հրկրաբանական հաւաքածոներ: Նա էր որ դպրոցը դասարանական դրութեան վերածեց: Վերջացուց ի դիմաց հին և նոր ուսուցչական կազմին իր խորին յարգանքներն մատուցանելով հանդուցելոյն յիշատակին: Յետոյ երգիչ խումբը երգեց, «Եթէ տեղոյն մահու հրեշտակը, Ապա հրաւիրուեցաւ Առաջ. Փոխանորդ Հայրը, որ դրուատեց հանգուցեալն իբր բարերարող միսիոնար մը և անոր աղնիւ տրամագրութիւններն դէպի զրկուածն ու անիրաւուածը: Յիշեց թէ ի՞նչպէս 95-96ական թուականներուն երբ երկիրը ալան թալանի մատնուած էր, և զիւղացին թողելով իր տունն ու հայրենի օճախը պանդխտութեան կը դիմէր, Մր. Ալէքսի մինչեւ Պարսկաստան գնաց, հոն լծկան դուռները գնելով բերաւ և զիւղացիներն ալ համոզեց երկիր դառնալով իրենց ամայի մնացած գիւղերը շէնցնել, իր բերած դուռներուն հետ նաեւ սերմնացու բաշխելով զիւղական օճախը վերականգնեց: Ենչտեց նաեւ թէ Մր. Ալէքսի իր պարզ բնաւորութեամբ այնչափ մտերմացաւ զիւղացի դասակարգին, որ այսօր դժուար է թէ գտնուի զիւղացի մը որ չի ճանչնայ զայն: Իրմէ վերջ Ջրաղացպանեան Եղբարք տխրածայն երգեցին «Սեւ գիւղերն անցաւ»: Ապա Պ. Վարդան Դարբինեան ճառեց իր աշակերտական տպաւորութիւններէն: հետեւեալ չորս կէտերը յիշեց, գովելով իւրաքանչիւրին մէջ անոր ունեցած բարեմասնութիւնները: 1. Իբր տիպար

միսինար անկաշկանդ գործեց: Ք. Իրր ուսուցիչ օրինակելի և տիպար դպրոց մը վարեց: Գ. Իրրեւ քարոզիչ մէջ բերաւ Մր. Ալէնի Վանի մէջ խօսած վերջին քարոզները, 1. «Յուդայի համբոյրները», 2. «Գիշեր էր»: Դ. Իրր ընտանքի հայր իր աղղեցութիւնը իր տան մէջ: Ասոր յաջորդեց Պ. Գուրգէն Ջրաղացականեանի կողմէն մենեք մը, «Իմ աշերէս փախեր է քուն», որ իսկապէս զիւթեց բոլոր ներկաները իր կիրթ ձայնով և վարժ առողջանութեամբ ու շնչաերով: Բեմ ելաւ Պ. Սալատուր Լեւոնեան և ներկայացուց զայն իրր լրագրագետ և խմբագիր, որ Վանէ հեռանալէն անմիջապէս վերջ հրատարակեց Կոշակը՝ նպատակ ունենալով Ամերիկայի զանազան կողմերը ցանուցիր Հայերը ի մի խմբել, զանոնք Մայր-Հայրենիքի հետ կապել, ապա Ա-Ե-Գ-Ք-Ե-Ր խմբագրագետն ըլլալով Պոլսոյ մէջ չիման եկաւ Հայ լրագրողներու հետ, ուր մեծ կարողութիւն ցոյց տուաւ իր թերթը սիրելի դարձնելով խիստ շատերուն: Վերջացուց ըսելով թէ Կոշակն ու Ա-Ե-Գ-Ք-Ե-Ր իր յիշատակին իրր կարկառուն կոթողները պիտի մնան յաւէտ: Ասկէ վերջ Աւագեան եղբարք երգեցին «Կակի՛ծ կայ սրտիս մէջ վիրաւոր», որ շատ լաւ ազդեց ներկաներուն: Այս երգէն վերջ բեմ ելաւ Համբարձում էֆ. Երամեան, որ նախապէս Մր. Ալէնի Հայ Եկեղ. պատմութիւն սորվեցուցած էր. գովեց զայն իրր ազատամիտ միսինար: Հայ Եկեղեցւոյ հանդէպ իր ունեցած անկաշկանդ համոզումներն ի մէջ բերելով, յիշեց անոր բուռն հետաքրքրութիւնը և լուրջ գաղափարներն, որոնց արդիւնքն էր այն «Հարցարանը», զոր ուղղեց Վանի Լուսաւորչական և Բողոքական Հայ հասարակութեան և որով կ'ուղէր բարեկարգեալ Հայ Եկեղեցի մը տեսնել: Վեր հանեց այն համակրանքը՝ զոր հանգուցեալն ունէր դէպի Հայ Եկեղեցին և անոր լայնամիտ վերաբերումը Հայ Եկեղեցիին հանդէպ: Հետեւեալ կերպով վերջացուց իր խօսքը, «Սրիմեան կ'անձնաւորէր Հայուն վիշտերն ու իղձերը, Վարժագետեան Հայոց փրկութեան առաջին ծրագիրը յղանալով ներկայացուց Եւրոպական դիւանագիտութեան, իդմիրեան իր մղած պայքարին արդիւնքը իրականապէս կ'ուղէր վայելել, իսկ Ալէն, օտարական մը ըլլալով հանդերձ, մեզի հետեւեալ կտակը կը թողու, Հայերը «ազգս» կոչելով, «Սիրելի ազգս, միաբանեցէ՛ք, սիրեցէ՛ք Հայ Եկեղեցին և վերջ տուէ՛ք երկպառակութեանց»: Երգիչ խումբը քառաձայն երգեց, «Գեթսեման պարտէզ մտէ՛ք»: Վերջին խօսողն եղաւ հանգուցելոյն նախկին աշակերտներէն Պ. Գարմէն որ գնահատական խօսքեր ըրաւ

Մր. Ալէնի ազատամտութիւն և զիւղացիներու հանդէպ հոգածութեան և զանոնք Լուսաւորելու ջանքին մասին: Երգիչ խումբը քառաձայն երգեց «Երբ այս կեանքի փորձանքներն վերջանան» երգը, յետ որոյ Առաջ. Փոխանորդ Հայրը փակեց հանդէսը «Պահպանիչ»ով, Հանդէսը, որ մօտ երեք ժամ տեւեց, շատ լուռ անցաւ՝ նմանը չտեսնուած կարգապահութեամբ: Ազահանդէսէն վերջ ներկաներէն ոմանք, մանաւանդ պաշտօնական մարմինները Տր. Րէյնոլտսի սենեակը երթալով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին եղած կորուստին համար: Չենք մոռնար մեր շնորհակալութիւնը յայտնել Պոլսեւնակ հայրենակիցներու՝ որ «Վշտակիր Վասպուրականցիներու» անուամբ պսակ դրած են հանգուցելոյն դագաղին վրայ: Լսեցինք որ տեղւոյս Լուսաւորչ. եկեղեցւոյ բեմէն ալ յիշատակի քարոզներ և հոգեհանգստի պաշտօն կատարուած է զինք ճանչցող և յարգող քահանայից կողմէն:

Ցաւօք կը ծանուցանենք թէ յաջորդ օրը յուղարկաւորութեան տխուր հանդէսը կատարուեցաւ Օր. Սաթենիկ Տէր Յարութիւնեանի, որ Ամերիկ. Օրիորդաց Վարժարանի չրջանաւարտներէն և Միսիս Ալէնի աշակերտն ու պաշտօնակիցն եղած էր, որ սակայն վերջերս իր առողջական վիճակին բերմամբ ուսուցչական ասպարէզէն քաշուած էր: Յուղարկաւորութիւնը մեծ շքով կատարուեցաւ. դագաղը կը կրէին իր ընկեր օրիորդները. Ամերիկ. Երկսեռ Վարժարանաց պաշտօնէութիւնը ներկայ էր յուղարկաւորութեան և ծաղկեպսակ դրաւ դագաղին վրայ:

Վան

Յ. Ն. ՇԱԼՃԱՆԵ

ՀԱՒԱՏՔԻ ԱՐԴԻ ԴԻԻՑԱԶՈՒՆՆԵՐԸ

ԿԱՏԱՐԻՆԷ ՊՈԽԺ

(Շար. Զեմար Բեմէն և Վերջ)

Իրրեւ կին բնականաբար շատ ամփոփ էր հրապարակ ելնելու, բայց պարագաներու բերմամբ և Աստուծոյ Հոգիէն թելադրուած եղաւ մեծ ոյժ մը: Փրկութեան Բանակին արդիւնաւոր գործը մեծաւ մասամբ յառաջացաւ իր քարոզութեամբն ու օրինակովը: Պաշտօնեաներու հարիւրին 40ը իգական սեռէ են և ասիկա իր արտաքին կարգի յաջողութեան վերագրելի է: Մանաւանդ երբ նկատի առնենք անոր ֆիզիքապէս տկար ըլլալը՝ ա'լ աւելի կը զարմանանք իրեն ձեռք բերած արդիւնքին վրայ: Երբեմն անանկ տկար կ'ըլլար որ ուրիշին օգնութեամբը բեմ կ'ելէր և ժամ մը շարունակ խօսելէ ետքը գրեթէ նուազած կ'իջնար: Անոր խօսքերը սիրտերը կը բռնկեցնէին, այնպէս որ հազարաւոր-

ներ խաչին տակ Աստուծոյ որդիներուն յատուկ ազատութեան կը հասնէին: Ասով, սակայն, գործը չէր լինցած, այլ դեռ նոր սկսած էր: Ամէն ժողովէ ետքը 6, 12, 20 կամ աւելի հոգիներ կ'արթննային և այսպէս, հարկ կ'ըլլար որ զանոնք ուղիղ ճամբան առաջնորդէր, յորդորէր ու մխիթարէր, աղօթէր ու պատերազմէր, մինչեւ որ հետզհետէ փրկութեան ստուգութեան գային: Այնուհետեւ ըստ զարձի եկողներուն հոգեւոր մայր ու հոգատար մը կ'ըլլար:

Պահ մը իր կենդանութեան ատեն Փրկութեան Բանակի գործին տարածումը նկատողութեան առնենք: Երեսուն տարուան մէջ 62,000է աւելի պաշտօնեաներ եղան: Շաբաթը 5 $\frac{1}{2}$ միլիոն մարդիկ կը յաճախէին իրենց ժողովներուն: 86 ընտանեկան յարկ կար կանանց համար, 15՝ լքուած պատժապարտներու համար, անօթիներու 28 ճաշարան, պանդոկատներու 101 ընտանեկան յարկ, 38 աշխատանոց, մանկանց համար 14 ընտանեկան յարկ և 24 ուրիշ բարեսիրական գործարաններ կային: Տարեկան 5 միլիոն տոլար ծախք կ'ըլլար այս ամբողջը պահելու համար: Թէեւ այսօր այս մեծ գործը իր մեծ հիմնադիրին դրոշմը կը կրէ, բայց նոյն ատեն ազնիւ կնոջ մըն ալ ներշնչման արդիւնք է:

Արդ հետաքրքրական է գիտնալ թէ անոր հրապարակային գործունէութիւնը ինչպէս կ'ազդէր իր ընտանեկան կեանքին վրայ. արդեօք իր ամուսին կամ մայր ժամանակ, հաճոյք կամ ճաշակ կը մնա՞ր այդ պարտականութեանց համար: Ընդհանուր առմամբ խօսելով կարծես և ոչ մէկ տեղ այնքան ընտանեկան երջանկութիւն կար՝ որչափ այս «Home, sweet home» (տուն, քաղցր տուն) եղող Պուրթի ընտանիքին մէջ: Անիկա յոյժ գործնական, հարուստ և առողջ մտքի տէր մայր մըն էր: Մաքուր ու անձնուէր էութեամբ՝ ոչ մէկ տեղ այնքան չէր փայլեր որքան իր ընտանեկան յարկին տակ: Թէ ինչպէս հաճելի ու սիրելի կը դարձնէր իր ամուսնոյն տունը՝ այս մասին լսենք իր խօսքերը. «Երբ տունէս մեկնիլ հարկ ըլլա՞յ ինչ որ յաճախ կը պատահի, այն ատեն կը համբմ չաքաթները, օրերը և ժամերը, մինչեւ որ նորէն վերադառնամ»: Մանաւանդ ո՞րքան բարձր է իր ամուսնութեան իտէ՞ալը երբ կ'ըսէ, «Ան խորհուրդը թէ կատարեալապէս միութեամբ ապրելու ենք, թէ յաջողութեան ատեն միասին ուրախանալու և փոթորիկներու մէջ միասին պատերազմելու ենք, թէ փափկանկատ համակրութեամբ ամէն ուրախութիւն ու վիշտ բաժնիլու ենք. — ահա այս է իմ ամենամեծ ուրախութիւնս և ամենաբարձր երջանկութիւնս որ երբեք այս աշխարհիս վրայ կը ցանկամ ունենալ»: Եւ իր ամուսինը Պուրթի անոր դադաղին վրայ կ'ըսէր,

«Գրեթէ 40 տարիներ ետքը այն ատենէն, երբ մենք առաջին անգամ իրարու հանդիպեցանք, հոգիով անբաժան ընկերներ էինք ամէն գլխաւոր խորհուրդներու, զգացումներու և ջանքերու մէջ: Նշանակութիւն ունեցող և ոչ մէկ խնդրի մէջ իրարմէ անկախ վարուեցանք»:

Հոս է այդ մեծ կեանքին արդիւնքին գաղտնիքը. ո՛չ, այլեւս այդ հանելուկ մը չէ: Այս պայմաններու տակ անհրաժեշտ էր որ գործը յառաջանար: Պուրթի մարմնացած ազդեցութիւնը և կատարինէ ներշնչող հոգին էր: Այսպէս գացին այս զոյգը դէպ ի դաշտ որ արդէն ճերմկած ու հնձուելու պատրաստ էր: Անոնց սիրտը սուրբ սիրով մը կ'այրէր կորսուած աշխարհին համար, և միեւնոյն սիրով ապրեցան նաեւ իրենց ընտանիքին մէջ:

Այս երջանիկ ընտանիքին մէջ, իբր ճշմարիտ Աստուածային պարգեւ իրարու վրայ 8 փոքրիկ մանչեր ու աղջիկներ ծնան, որոնք ընտանիքին լուսոյ ճառագայթները կը կաղմէին: Թէպէտ կատարինէ Պուրթի իրաւամբ «Փրկութեան Բանակ»ի Մայրն էր, բայց նախ և առաջ իր անձնական տունին մայրն էր. օրինակելի կերպով գերազանց էր անոր ընտանեկան սուրբ կեանքը: Մանաւանդ ուշադրութեան արժանի կէտ մըն է որ այդ 8 մանուկները ոչ թէ միայն կ'ապրէին ու կը մեծնային, այլ անոնց ութն ալ այսօր իրենց ծնողացը շաւիղներուն կը հետեւին և ամէն ալ ամենամեծ եռանդով ու գործունէութեամբ այս մեծ գործը՝ զոր իրենց ծնողքը սկսան՝ կը վարեն, որով «Փրկութեան Բանակ»ի վերին հսկողութիւնը արժանաւոր ձեռքերու մէջ կը գտնուի: Այս ալ Աստուծմէ ետքը իրենց երջանկայիշատակ մօր կը պարտին: Տիկին կատարինէ Պուրթի իր զաւակաց դաստիարակութեան մասին ալ յոյժ օրինակելի և մանաւանդ յանձնարարելի մեթոտներ ունէր: (1) Անիկա իր ամէն մէկ զաւակը բոլորովին Տէրոջ կը նուիրէր: (2) Իւրաքանչիւրը անոնց ծնունդէն սկսեալ իր աղօթքին մասնաւոր առարկայ կ'ընէր: (3) Առանց բացառութեան անոնցմէ իւրաքանչիւրէն անպայման հնազանդութիւն կը պահանջէր: (4) Անոնց սրտին մէջ կը դրոշմէր թէ իրենք ամբողջովին Տէրոջը սեփականութիւնն են: Անձամբ կը սորվեցնէր Աստուածային փրկարար ճշմարտութիւնը: Խաղի սենեակին մէջ անոնց հետ ժողովներ կը գումարէր, անոնց ալ բաժին տալով և ահա այսպէս կը պատրաստէր զանոնք: Երբ արդէն 12 տարեկան էին, տղայոց ժողովներու կ'առաջնորդէին՝ իրենց ծնողաց գործակից գտնուելով: (5) Կ'ըսէր անոնց, «Դուք անձամբ պէտք է որ դարձի դադ, որպէս զի կարողանաք ուրիշները Փրկչին առաջնորդել»: Հրաման չունէր որ անոնք վէպեր կար-

դային, նորաձեւ հանդերձներով զարդարուէին և ուրիշ ոեւէ թեթեւամիտ հաւաքոյթներու մէջ ներկայ ըլլային: «Փրկութեան Բանակ»ի պարզ հագուստները այսօր ալ իրենց պարզութեամբը վկայ են ասոր: Ինչ փառաւոր արդիւնք ունեցաւ այս կերպով դաստիարակելը: Մահուան մօտ իր դաւակաց նայելով ըսաւ. «Փառք Աստուծոյ, անոնցմէ մէկն ալ չի կորսնցուցի, ոչ մահով և ոչ ալ չարին միջոցաւ»: Լաւ հասկցած էր կրօնքը զաւակաց հաճելի դարձնելու կերպը, իրեւ ճշմարիտ ուրախութիւն և կենաց բարձրագոյն վայելք:

Ամբողջ Անգղիական կամ ուրիշ պատմութեանց մէջ չկայ կին մը որ այնքան օրհնեալ ազդեցութիւն թողուցած ըլլայ խորհուրդով, նկարագիրով, և Աւետարանչական գործին մէջ աւելի արդիւնաւոր ըլլայ քան Տիկ. Կատարինէ Պուլթի: Ասով հանդերձ մանկութենէ աւարակագիտ, իր դործունէութեան պահուն միշտ հիւանդոտ էր, այնպէս որ յաճախ իր մարմնոյն ազատութեանը կը տենչար: Վերջապէս իր հիւանդութիւնը մահացու դարձ մը ըրաւ և վերջին երկու տարիները սաստիկ ցաւերով անկողնոյ կը ծառայէր: Սակայն հիւանդութեան սենեակը երբեք սրբաւայր մը ըլլալէ չի դադարեցաւ, այն սենեակէն Տէրովը փառքը դուրսի աշխարհի մէջ կը փայլէր և անկէ վերջապէս սրբուած ու զտուած հոգին արտօնուեցաւ թռչիլ դէպի Երկնաւոր Բնակարանը՝ արժանանալով յաւիտենական վարձքին:

Կատարինէ Պուլթի կին մըն էր որ իր ամբողջ կեանքովը զԱստուած պատուեց, զաշխարհ օրհնեց և դեռ կ'օրհնէ ու կ'ապրի թէպէտ մեռած է: Բառին ճշգրիտ իմաստով հաւատքին արդի դիւցազնուէին և «Փրկութեան Բանակ»ին Մայրն է:

Նիկոմիդիա

Թարգմ. ՅԱՐ. Պ. ԳԱՌԵՆԿԵԱՆ

Ո՞վ է ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

Այս խորագրին տակ Պ. Փորթուգալեանի կենսագրականը տալ չէ իմ նպատակս, վասն զի այդ մասին իմ գիտցածներս անբաւական են: Իմ պատանեկութեանս վերջերը մենք Վանեցիներս բախտը ունեցանք տարիներով հիւրընկալելու այս անձնուէր հանրային գործիչը մեր հայրենեաց մէջ: Հիւրընկալի մը իր հիւրէն լսածները, անոր վրայ տեսածները և անկէ ընդունած տպաւորութիւններն են, զորս կը փափաքիմ պատմել, վատա՞ն ըլլալով թէ ասոնք փոքր ի շատէ գոհացուցիչ պատասխան մը պիտի ըլլան սա հարցման թէ ո՞վ է Փորթուգալեան:

Երիտասարդ ազնուական մը Քորնուայի պղծտիկ գիւղերէն մէկուն մէջ կը փնտռէր զինետուն մը, հոն ոգելից ըմպելեաց ծարաւն անցնելու

համար: Սակայն գիւղին մէջ չկար ոչ մի զինետուն: Ազնուականը զայրացմամբ հարցուց զիւղացիներէն մէկուն թէ «Ի՞նչպէս կարելի է չգտնել զինետուն մի հոս»: Գիւղացին պատասխանեց, «Տէր իմ, տարիներ առաջ մեր գիւղին մէջ ժամանակ մը բնակած է Ուէլսլի անունով նկարագրի տէր մարդ մը: Նա է պատճառ մեր գիւղին մէջ բնաւ զինետուն մը չգտնուելուն»: Վանեցիին ոչ Վանեցիի մը կողմէն եղած սա հարցման նման հարցումներուն կրնայ խղճի մտօք պատասխանուիլ թէ «Որովհետեւ Փորթուգալեան անունով բարի յեղափոխական մը մեր մէջ բնակեցաւ տարիներով»: Այս պատասխանը ընդլայնելու համար թող ներուէի մեզ հոս ընել քանի մը քաղուածներ մեր և Վանի անցեալէն:

1876ին Վանի ծխական դպրոցներու աշակերտներէն մին էի: Դպրոցի մանկավարժութիւնը Տէրթողիկեան էր: Վերացեալէն կ'սկսէինք առանց թանձրացեալին հասնելու: Մեր դասագիրքերէն մին էր Նարեկ, որ աւելորդ է ըսել թէ Չինարէնի չափ անհասկնալի էր մեզ: Մեր աշակերտական կենաց գեղեցիկ դրուագներէն մին էր նաեւ ծալապատիկ նստիլ ամբողջ օրը և կէսօրին քնանալ, որ պարտաւորիչ էր ամէն աշակերտի համար: Դըպրոցի լերկ և աղտոտ տախտակամածին վրայ ամէն օր մի ժափու չափ կը տարածէինք մեր մարմինները, քնանալու օրէնքին համակերպելու համար: Դպրոցի կարգապահը դաւադան ի ձեռքին կը պլեթտէր աշակերտաց վրայ հսկելու համար, որ մի գուցէ չքնանալու յանցանքը գործէին: Կարգապահին մօտեցած ժամանակ ամէն ոք սարսափահար աչքեր կը գոցէր ինքզինք քնացած կեղծելու համար: Ըսն մը՝ զոր սորվիլ շատ սուղի նստաւ ինծի: Վասն զի կա՛մ շատ ու՛շ կը փակէի աչքերս, կա՛մ շատ շուտ կը բանալի գանոնք, այնպէս որ կարգապահը կա՛մ իմ գոցուած աչքերս բացուած կը տեսնէր դեռ իմ քովէս չհեռացած, կամ արդէն գանոնք բաց կը գանէր ինձ մօտեցած ժամանակ: Կոնակիս վրայ իջած հարուածներու շնորհիւ սորվեցայ կեղծ քունը:

Երբ հայրս առաջին անգամ զիս դպրոց տարաւ և ուսուցչին յանձնեց՝ ընկալեալ սովորութեան համեմատ սա ուղիբձն ըրաւ. «Վարժապետ, միտք քեզ ոսկորը ինձ», որով բացարձակ իրաւունք կու տար ուսուցչին ընտրելու քանակն ու որակը այն մարմնական պատիժներուն, որոնց ենթարկուելու էր իր զուակը ի հարկին: Ծնողք դպրոցի մէջ իրենց տղայոց յետաձուցութիւնը յանգիմանած ժամանակ կ'ըսէին. «Կիթ նախըրա, կէլ ախըրա» որով ըսել կ'ուզէին թէ ուսուցչիչ անդէտը (նախըրճի) է, և տունն ախոռ: Առաջին բանաստեղծ-

ծութիւնը, զոր դոց ըրած եմ մանկութեանս ժամանակ հետեւեալ երեք տողերն եղած են.

Այր, մէ, ձէ, ոայ

Տէրտէր ժամ-տուն կը պոռայ

Պաս(1) թոնիր կ'եռայ:

Իրաց այս վիճակի մէջն էր ա՛հ երբ Պ. Փորթուզալեան, իրրեւ երկնառաք հրեշտակ, ոտք կոխեց Վանի Նա առաջին անգամ երբ այցելեց մի ծխական վարժարան, ոտակաց և զարմանք յայտնեց, որ աշակերտներ անդամալուծուած էին:

Պ. Փորթուզալեանի սպրած կեանքը Վանի մէջ եղաւ զործնական քարոզ մը Վանեցիներուն՝ լայնախոհութեան և ազատամտութեան: Մտքի զարգացումը շատ անգամ ուղղակի չհամեմատիր մտաւոր մշակութեան հետ, կամ աւելի չիտակ է ըսել՝ թէ համալսարանական դաստիարակութիւնը անհրաժեշտորէն չենթադրեր մտքի բարձրագոյն զարգացում: Ի՞նչ է զարգացում—խոշոր բաներ պըզտիկցնել և տարբեր բաներ նոյնացնել: Յաջա զարգացեալ մարդուն մեր խոշոր կարծած աշխարհը կը դառնայ իրր մի աննշան կէտ տիեզերաց մէջ, Ազգեր կ'ըլլան նոյն թաղի մէջ բնակող զբոսիներ: Լոյս, ձայն, տաքութիւն կը դառնան չարժուած, և ադամանդը կ'ըլլայ ածուխ: Պ. Փորթուզալեան համալսարանական մը չէ, բայց նա երեսունըննց տարի առաջ աւելի զարգացեալ էր քան թէ ինքզինքնին զարգացեալ ծախող մեր համալսարանականներէն ո՞մանք: Համոզուելու համար մեր ըսածներուն բաւական է որ կարդանք կուսակցական մոլեռանգութեամբ տողորուած թերթ մը, ուր շատ անգամ կը հանդիպինք հաւաքարանականի մը յօդուածին, որ ատելութիւն կը ժայթքէ և յօդուածադրին անձկամտութիւնը կը մատնանչէ միսինարաց, անոնց գոլէճներուն, Հայ Բողոքականաց և այլոց դէմ: Կարդացէք Պ. Փորթուզալեանի յօդուածները և խմբագրականները, անկարելի է որ դոնէք անոնց մէջ տող մը գրուած յիշեալներու դէմ, որ մատնէ կոյր նախապաշարուած: Ընդհակառակն իսկզբանէ անտի շատ բարեկամաբար վարուած է և քաղաքավարի դիրք մը բռնած է դէպի Հայ Բողոքական և Կաթոլիկ համայնքը: Յօդուածներ արտատպած է Աւետիքէն և Կոչնակէն և եթէ չեմ սխալիր մերթ րնդ մերթ այս թերթերու նկատմամբ գնահատական գիտողութիւններ ալ ըրած է, բան մը որ անկարելեաց անկարելին է մոլեռանգ կուսակցական թերթի մը մէջ: Պ. Փորթուզալեան, Վանի վարժապետանոցի տեսուչ եղած ժամանակ, պէտք ունէր կարգապահի մը: Մենք տուինք, թէեւ յուսահատօրէն, խնդրողի մը այդ պաշտօնին համար: Անհուն եղաւ մեր զար-

մանքը և հաճելի՝ մեր անակնկալը, երբ անմիջապէս ընդունուեցաւ մեր խնդիրն: Այդ ատեններ մենք կիրակի օրեր Բողոքականաց ժողովարանը տարիներէ ի վեր յաճախողներէն էինք, որք բուն հաւածանաց և պոքոթի կ'ենթարկուէին: Առաջին անգամ ժողովարան ոտք կոխած ժամանակ տասներեք տարեկան էի և զպրոցի մէջ եղիչէ կը կարգայի, անշուշտ չհասկնալու պայմանաւ: Թող զայս, ճարտասանութիւն ալ կ'ուսանէի, որ շատ անգամ հեգնօրէն «չարսատանայութիւն» կը կոչուէր ժողովարան պատահմամբ մի անգամ երթալէ յետոյ ա՛լ անկարելի եղաւ ինձ դադրեցնել: Բայց միշտ ձերբալալուելէ վախցող գողի մը պէս կ'երթայի: Ժողովարան երթալու այս անգուսպ փափաքիս պատճառն սա իրողութիւնն եղաւ որ մենք մեր կենաց մէջ առաջին անգամ ըլլալով՝ կը հասկնայինք ինչ որ հոն կը քարոզուէր և ինչ որ կը կարգայինք: Եկեղեցւոյ մէջ մեր ամէն օր լսած Ար. Գիրքը առաջին անգամն էր որ կը կարդայինք հոն մեր հասկցած լեզուով: Շարաթը վեց օր թէեւ ուսուցիչը մեզի կը դասախօսէր, բայց ժողովարանի կիրակնօրեայ Դպրոցին մէջն էր որ կը հասկնայինք վարժապետին լեզուն: Պատկերազարդ Տղայոց Աւետիքէնը առաջին թերթն էր, զոր կը կարդայինք և կը հասկնայինք: Նոր յայտնութիւն մըն էր մեզի համար որ ձերմակ թուղթի վրայ գրուած մեռեալ տառեր մեզ համար կենդանի լեզու կը դառնային և կը խօսէին մեզ հետ: Այսպէս մեզ համար մեծ հրապոյր ունեցաւ ժողովարանը, բայց հոն գաղտագողի մեր յաճախելը վերջապէս իմացաւ Վանի առաջնորդ Երեմիա Սրբազան, որ իստիւ յանդիմանեց մեր ուսուցիչը այս պատճառաւ և այս վերջինը պարտաւորացեց զմեզ երթալ Առաջնորդարան, համբուրել առաջնորդի ձեռքը, «Մեղայ» ըսել անոր և դաւանիլ թէ մենք կ'ընդունինք Կոյս Մարիամու և Սրբոց բարեխօսութիւնը: Դպրոցէն դուրս գալէս յետոյ շարունակելի ժողովարան երթալ և քայլ մըն ալ յառաջ երթալով՝ սխալ ուսանիլ միսինարաց քով: Պ. Փորթուզալեան, այս ամէնը դիտնալով հանդերձ, տուաւ մեզ կարգապահութեան պաշտօն վարժապետանոցի մէջ: Ոչ մի մարդ Վանի մէջ, եթէ Պ. Փորթուզալեանի տեղը ըլլար, պիտի յանդգնէր ընել այս բանը: Մեր այս նոր պաշտօնը դեռ չստանձնած՝ որոշեցինք երթալ Խարբերդի Գոլէճը: Ուստի տուինք մեր հրաժարականը Պ. Փորթուզալեանին, որ զայն ընդունելով՝ ըսաւ ժպիտ ի դէմս, «Ուրախ եմ որ ապագային Վան ուսեալ մը եւս կ'ուսենայ» Չեմ կարծեր որ ձրի զբաղատութիւն մը ըրած կ'ըլլամ,

(1) Ոսպէ ապուր

եթէ ըսեմ թէ այսօր մեր կուսակցական «ինտելիգենցիաներու մէջ շատ քիչեր կը գտնուին որ միսիոնարաց հիմնած ոեւէ գոլէն երթալ որոշող ճշմարիտ պիտի ըսեն ինչ որ Պ. Փորթուգալեան ինձ ըսաւ. այլ ընդհակառակն պիտի համոզեն այդ ճշմարիտը» հրաժարիլ իր մտադրութենէն և ուրիշ գոլէն երթալ Պ. Փորթուգալեան ասկէ աւելին ըրած է Վանի մէջ, Ազգային Սահմանադրութեան առջեւ Լուսաւորչականաց հետ Հայ Բողոքականաց հաւասար ճանչցուելու և քուէ տալը ջատագոված է բեմի վրայ և մամուլի մէջ, իր դպրոցի աշակերտներէն շատեր յղած է միսիոնարաց քով ուսանելու Նա մի օր փողոցի մէջ կը հանդիպի մի Բողոքական պատանիի, որ գրքերու դէզ մը իր բազուկներու վրայ՝ Բողոքականաց դպրոց կ'երթար բոկոտն: Սիրալիբ դէմքով տղային կը մօտենայ, անոր հետ կը խօսի և մի Դժոխքի կու տայ անոր որ կօշիկ ու գուլպայ գնէ իրեն համար: Ոչ մի Լուսաւորչական Վանեցի պիտի ընէր զայս այն ատեն: Վանի եօթնամասնական թուականի դպրոցներու ճակատագիրը փոխող ազգականներէն մին անժխտելիօրէն եղած է Պ. Փորթուգալեան: Կարծեմ թէ ճշմարտութիւն խօսած կ'ըլլամ, եթէ ըսեմ թէ մինչեւ անգամ միսիոնարաց կրթական գործին մեծ զարկ տուաւ, պարտաւորցնելով զանոնք որ մրցին իրեն հետ: Այս մրցումը բերկրանք կը պատճառէր իրեն, տեսնելով որ միսիոնարք իրեն կը գործակցէին Վանի դպրոցները իրենց ինկած վիճակէն վեր բարձրացնելու ազնիւ գործին մէջ: Այս վկայութիւնը կու տամ իբրեւ Վանեցի մը, որ տասներեք տարի ուսուցիչ եղած է Վանի Ամերիկեան Վարժարանին մէջ: Իբր երեսուն տարի առաջ իր որդեգրած այս վարուելակերպը խոտորնակի կը համեմատի այսօր՝ քառօրդ դարէ մը աւելի յետոյ՝ մեր կարգ մը կուսակցականաց վարուելակերպին հետ: Ռուս դիւանագէտ մը մի անգամ յայտարարեր է թէ «եթէ Ռուսիա յաջողի առնել Կ. պոլիսը, առաջին բանը զոր Ռուսեր պիտի ընեն, եթէ կրնան, պիտի ըլլայ ոմարկոնի Բոպէրթ Գոլէնը»: Մենք չօչափելի ապացոյցներ ունինք ի ձեռին, բոլորովին համոզուելու համար թէ շատ մը կուսակցականներ (քաւ լիցի որ ըսեմ ամէնը) ուրախ պիտի ըլլային հիմն ի վեր տապալելով Տաճկահայաստանի մէջ գտնուած Ամերիկեան եօթը գոլէնները և վաճառելով միսիոնարները, եթէ կարենային:

Պ. Փորթուգալեանին, իբրեւ տիպար ուսուցչի, ես, ինչպէս նաեւ իմ հայրենակից բազմաթիւ ուսուցիչներ շատ բան կը պարտինք: Նա դպրոցի չորս պատերուն մէջ միայն ուսուցիչ չէր, այլ անկէ դուրս ալ կ'ուսուցանէր, իբրեւ հայր, իբրեւ եղբայր, իբրեւ ընկեր և իբրեւ բարեկամ վարուելով իր աշակերտաց հետ, որոնց վրայ իր ձգած ազդեցութիւնը շատ խորաթափանց եղաւ: Իր աշա-

կերաները ցվեց շնորհէր մնացին իրեն և եղան կարող առաջնորդներ: Անմահն Աւետիսեան իր հասուցած բազմաթիւ աշակերտաց մէկ նմոյն էր:

Թէ՛ Տաճկահայաստանի և Թէ՛ Ամերիկայի մէջ, ուր տասներեք տարի է որ կը բնակիմ, երբեք տեսած չեմ ատենախօս մը, որ բեմէն ժողովուրդին խօսելու արհեստին մէջ գերազանցած ըլլայ Պ. Փորթուգալեանը: Ինչպէս անգամ մը ինքն իրեն համար ըսաւ, «Պզտիկ մարդ մըն է» չունի փառահեղ երեւոյթ մը: Հարցուկի պէս չփրփրար եռոտանիի վրայ, կամ Արամազդի պէս չորոտար Ողիմպոսի գագաթէն: Իր խօսածները կը նմանին զուլալ առուակի մը, որ ունի իր մէջ մի տեսակ հանքային բաղադրութիւն, որ լուալով հանդերձ քու սխալ գաղափարներն ու կեղտեր, բարձր խելանքի դիւրամարս կ'ընէ մտացդ: Ունի նաեւ գրելու պարզ և յստակ ոճ, այնպէս որ նախակրթարանի ստորնագոյն կարգի աշակերտներ իսկ կըրնան հեշտիւ հասկնալ իր գրածները: Այս մասին ալ ինքը բոլորովին աննման է կուսակցականներու: Առնենք օրինակի համար իր մի խմբագրականէն պարբերութիւն մը և բաղդատենք զայն կուսակցական օրկանի մը մի ուրիշ պարբերութեան հետ:

Պ. Փորթուգալեան.— «Գաղափարի ոյժը մի մեծ ոյժ է, երբ մի ժողովուրդ գիտակցութեամբ ոգեւորուած է անով: Գիտատնէութիւնը ոչ գէնը ունէր և ոչ թնդանօթ կուտելու, բայց իր առաքելաների բերանացի և գրաւոր քարոզութիւններով տարածուեցաւ Գիտատնէութեան գաղափարը ամէն կողմ, և անոր վսեմ զգացումներով ոգեւորուողներ շատցան»:

Կուսակցական օրկան մը.— Էքսպրոփրիայի մասին չենք գիտեր անոնց հայեցակէտ, բայց կապիտալիստ և օպոթիւրանթիզմ ազգերի մասթոմնեն: Կեցցէ պրոլետարիան: Անկցի պոռոժուաղիան, որ մուծ ոյժերու լիկիա կազմած է մեր դէմ: Մենք որոշած ենք չընկրկիլ բրովոքացիաներէն: Կօօպէրաթիվ ընկերութիւն կազմելով պիտի կուտինք:

Վեր. Մարտիրոս Շմառնեան սովոր էր ըսել թէ հրապարակախօսութիւններ մտքի վրայ նոյն ազդեցութիւնը ունին՝ ինչ ազդեցութիւն որ ունի բուրդի վրայ լիցուած ջուրը: Զուրը բուրդի վրայէն հոսելով կ'երթայ, բայց բուրդը կը լուսացուի ու կը մաքրուի: Բանախօսութիւն մը կը լսենք: Մէկ երկու օր վերջ այս բանախօսութենէն կարելի է որ նախադասութիւն մը իսկ բառ առ բառ յիշել չկարենանք, բայց աստի ամենեւին չհետեւիր թէ անիկա անօգուտ եղած է մեզ: Պ. Փորթուգալեանի ատենախօսութիւնը ունկնդրի միտքը մաքրադործելէ զատ մնայուն հետքեր ալ կը թողու հոն:

Աւելի քան երեսուն տարի առաջ իր ատենախօսութիւններէն սա հետեւեալ խօսքերը դեռ թարմ կը մնան յիշողութեանս մէջ: (1) «Ոչ մի Հայ իրա-

ուսնը ունի ըսելու թէ ինք բան մը չկրնար ընել իր խեղճ ազգին համար: Մինչեւ անգամ եթէ անարժէք գրօ մը ըլլատ, գոնէ կրնաս 1 արժող երկրորդ Հայ եղբօր մը քով կայնելով՝ 10 չինել:» (2) «Շատեր եկեղեցի կ'երթան ոտքէն և ոչ թէ գլխէն առաջնորդուելով: Զչմարիտ Բրիտանեան գլխէն առաջնորդուելով՝ եկեղեցի կ'երթայ:» (3) «Շատեր կը պօռան թէ այն բանը որուն մեր ազգը կը կարօտի՝ դրամ, դրամն է, բայց ես այդ բառը աջէն զէպի ձախ կարդալով՝ կ'ըսեմ թէ մարդ, մարդն է որ կը պակսի մեր մէջ:» (4) «Լանի ամբողջ Հայ համայնքը այնչափ չկարդար մի տարուան մէջ, որչափ կը կարդայ Մր. Պարնըմ(*) մի շաբաթուան մէջ:» (5) Մենք Հայերս ոչխարամիտ և տիրացու ժողովուրդ մըն ենք:» (6) «Մարդիկ Եւրոպայի մէջ կ'ապրին, բայց Տաճկաստանի մէջ կը բուսնին:» Իր խմբագրականներն ու յօդուածներ լեցուն են այսօրինակ հիւթեղ և պարզ ասացուածներով, որոնք հատորներ կը խառնեն իրենց մէջ, եթէ դեռ ապրող քանի մը Հայեր ունինք, որոնք իբրեւ ուղեցոյց կրնան ազգին առջեւն իյնալ և առաջնորդել զայն, ապահովաբար անոնցմէ մին ըլլալու է Պ. Փորթուգալեան: Ողբալի ճշմարտութիւն մըն է որ մեծ մարդիկ գնահատուած են պատմութեան մէջ մտնելէ յետոյ: Շատ կը վախնամ որ այս նոյն դժբախտութեան հանդիպի Պ. Փորթուգալեան, որ արդէն կը գտնուի յառաջացեալ տարիքի մէջ: Տարիներով նա իբրեւ հանրային գործիչ ապրած է իր գաւառացի Հայ եղբայրներուն հետ Վան և ուրիշ տեղեր: Մենք Հայերս անշուշտ պիտի դնահատենք անոր ծառայութիւններ, լաւ գիտեմ, բայց անչնչացած դիակին վրայ մեր կարգալիք դամբանականներուն մէջ, Մենք պիտի նմանինք այն Սկովտացի հովիւին, որ օր մը տեսաւ թէ բուսարան մը իր արածած հօտէն քիչ մը հեռու խոշորացոյցով կը դիտէր դաշտի ծաղիկները: Հովիւը մօտեցաւ և հետաքրքանօք հարցուց բուսաբանին թէ «Ինչ կ'ընես»: Բուսաբանը առանց պատասխան տալու, հրաւիրեց հովիւը որ խոշորացոյցով ծաղիկներուն վրայ նայի: Հովիւը ծաղիկները դիտելէ յետոյ, արտասուալից աչօք վեր վերցուց գլուխը: Բուսաբանը հարցուց «Ինչո՞ւ կուլաս»: Հովիւը պատասխանեց, «Ո՛հ, սրչափ անգամ իմ այս կոշտ և կոպիտ ոտքերով կոխտած եմ այս հիւսնալի ծաղիկները և առանց կարեւորութիւն տալու, անոնց քովէն անցած եմ:» Ո՛րչափ անգամ լսած ենք Պ. Փորթուգալեանի վրայ և առանց կարեւորութիւն տալու անցած ենք: Այո, իր մահուան խոշորացոյցը մեզ տեսնել պիտի տայ բայց չա՞տ ուշ թէ կորսնցուցած ենք յեղափոխական մը, որոյ գրիչը բնաւ չթունաւորուեցաւ, լեզուն չկաշառուեցաւ և ձեռքը չպղծուեցաւ:

(*) Աւետ-Քէրի ներկայ խմբագրապետը, որ այն ատեն միսիոնար էր ի Վան:

իր թափած կամ թափել տուած անմեղ արեամբ: Ովկիանոսի ջուրեր մինչեւ անգամ, ինչպէս կ'ըսէ Շէյքսպիր, չեն կրնար մաքրել մեր կարգ մը մարդասպան յեղափոխականներու ձեռքերը: Պ. Փորթուգալեան յեղափոխական մըն է, որոյ խեղճը մաքուր և ճակատն անբիծ է: Այսօր հրապարակի վրայ սրչափ կարօտ կը քաշենք իրեն պէս մաքուր խղճի տէր յեղափոխականներու: Ուրիշ յեղափոխականներ ժողովրդականութիւն կը մուրան: Անոնց շատ մը գործունէութեան մէջ փաթթուած է փառաց և համբաւի տենչը, որոնց համար իրենց բերին ջուրերը կը վազեն: Բայց Պ. Փորթուգալեանի բառարանին մէջ փառասիրութիւն բառը չկայ: Ուրիշներ կուսակցապետութեան ետեւէ կը վազեն, նա անկէ խոյս կու տայ: Շատ մը մտաւորականներ ինքնայօժար և ինքնայորդօր կերպիւ քանիցս ուղեցին իր դրօշակին տակ հաւաքուիլ և անձնուիրաբար գործել յանուն իրեն, բայց նա բացարձակապէս մերժեց զայս, յայտարարելով թէ ինքը չունի կուսակցական դրօշակ:

Հայկական պատմութեան ամէնէն սեւ էջերը գրեցին այն յեղափոխական կուսակցութիւններ, որոնց դէմ ժամանակին ազդուապէս գրած և բողոքած է Պ. Փորթուգալեան, բայց, աւա՛ղ, որ անոր գրածները դարձան ճախ բարբառոյ յանապատի: Եթէ Հայ յեղափոխականներ անսային այս յեղափոխական Մենտորին խրատներուն, մենք պիտի ունենայինք ինչ որ ունինք հիմա, առանց ունենալու բիւրաւոր անմեղ Հայերու կոտորածն, և իբրեւ հետեւանք այս անհարկի արիւնհեղութեան, այսչափ որբեր և որբեւարիներ և վերջապէս այն անձնուիրական կոտորածը, որ կը կոչուի գաղթականութիւն: Միթէ պիտի կորսնցնէինք Օսմ. Սահմանադրութիւնը, եթէ Օսմ. Պանքան գրաւելու, Բ. Դրան վրայ քալելու դէպքեր և Համիտի մահախորձ չլլային և Արիկեաններ, Ժամհարեաններ և Թավշանճեաններ չսպանուէին: Ո՛վ այնչափ ճշխարամիտ է որ հաւատայ թէ այս ողբալի արարքներու զաւակն է այսօրուան Օսմ. Սահմանադրութիւնը: Մենք այս մասին կրնանք խաբել խուժանը, բայց ոչ պատմութիւնը: Այո, բեն, գիմի չափ պարզ է Պ. Փորթուգալեանի պէս լրջաբիտ և ողջախոն Հայերուն թէ մեր յեղափոխականներուն գործելակերպը սխալ էր, թէ մեր ազգութեան նաւը խութերու չպիտի զարնուէր և ապահով Օսմ. Սահմանադրութեան նաւահանգիստը պիտի հասնէր, եթէ անոր ինքնակոչ նաւավարները Պ. Փորթուգալեանի կողմնացոյցն և քարտէսն ունենային իրենց աչքին առջեւ: սակայն անոնք տխմարօքար ուղեցին հաղարապատիկ աւելի դժ տալ քան զոր պիտի տային եթէ անսային Պ. Փորթուգալեանի: Զուրի պէս ի դուր թափուած Հայ արիւնը անոնց ճիտն է և անոնք իրենց օճիքը յաւիտեանս չպիտի կրնան ազատել Հայ Պատմութեան ձեռքէն:

Ս. Լուիս, Ամերիկա ՆՅՈՒ Դ. ՂԱՐԱՍԵՖԵՐԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ն Ե Ր Ք Ի Ն

ՕՍՄ. ԽՈՐՀՐԳԱՐԱՆ — Գ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ

ԿԻ. ՆԻՊ (Մարտ 28). Խաղիոյ Խորհրդարանին չորհակալութեան հեռագիրը ծափերով ողջունուեցաւ: Նախաքննութեան յղուեցաւ արհեստանոցներու մէջ աշխատող կիներու և աղջիկներու յատուկ 25 յօդուածով կանոնադիր մը, Ափրիկեան Տրիպոլիսի ձիթաստանները ծաղկեցնելու նպատակով ությօդուածեան օրինագծի մը տեղեկագիրը, և ըստ օրինի իբրեւ ապրուստէ զուրկ վկայուածներու մինչեւ 50 դահ. թոշակ յատկացնելու առաջարկ մը: Աղօթասացներու պարտականութիւնը ջնջող օրինագծին նկատմամբ նախաքննիչ մարմինն որոշումը որդեգրուեցաւ: Ապա Կ. պոլսոյ և դաւառներու մէջ հեռաձայն հաստատելու պայմանագրերին քննիչ յանձնաժողովին կողմէ տեղեկութիւն տրուեցաւ թէ Մր. Հըրպըրթ Լաուս Ուէյպ ընկերութեան մը անունով յանձն կ'առնէ հեռաձայն հաստատել Բուժէլի Գափագէ մինչեւ Այսթէֆանօ և Անատոլու Գափագէ մինչեւ Փէնտիկ և Կղզիները և Վոսփօրի երկու կողմերուն միջեւ: Կայս. վաւերացման թուականէն մինչեւ վեց ամիս ընկերութիւնը պիտի աւարտէ իր կազմակերպութիւնը և գործին յատկագրիները յանձնէ կառավարութեան, որ երկու ամիս մէջ կ'ամ պիտի ընդունի զանոնք, կ'ամ բարեփոխէ: Հակառակ պարագային ընկերութիւնը գործի պիտի ձեռնարկէ և մէկուկէս տարւոյ մէջ աւարտէ շինութիւնները, առաջին օրէն մինչեւ վերջնական ընդունելութեան թուականը օրական 100 ոսկի տալով կառավարութեան: Սակացոյցը երկու տեսակ պիտի ըլլայ, հաստատուն և յարաբերական: Տարեկան հաստատութեան օրագրինն է 8 ոսկի, Յական վայրկեան տեւողութեամբ 500 խօսակցութիւնը 500 դահ., աւելին աւելի ամիս: Ընդծովեայ գծի համար իւրաքանչիւր անգամ 1 դահ. աւելի: Արտօնագրի պայմանաժամն է 40 տարի: Կառավարութիւնը պիտի կրնայ 10 տարի յետոյ գնել բոլոր գիծերը, իսկ 40 տարի յետոյ ձրի իւրացնել զանոնք: Պայմանագրութեան օրինագիծը մեծամասնութեամբ ընդունուեցաւ: Երկու երեսփոխանի երկշաքաթեայ արձակուրդ տրուեցաւ: Յետոյ պատժական օրէնքի 46րդ յօդուածը անփոփոխ ընդունուեցաւ, 47րդը յանձնաժողովին վերադարձուեցաւ և 48րդը բարեփոխուեցաւ:

ԿԸ. ՆԻՊ (Մարտ 29). Օրակարգն էր Վարչա-

պետութեան ելեւմտացոյցը, որու վրայ տրուած բացատրութիւններէ ետեւ բուն վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ խոստացուած կարգ մը օրինագիծերու ցարդ չնեղկայացուելուն և պատերազմական վիճակին երկարաձգուելուն վրայ: Սակայն ելեւմտացոյցն ընդհանուր կերպով ընդունուեցաւ: Արար պաշտօնեաներու նուազութեան ակնարկութիւն մը պահ մը սաստիկ փոթորկեց ժողովը: Կառավարման մարի վարչութեան ելեւմտացոյցը, որու վրայ 28,000 ոսկիի յաւելում ընել կը խընդրուէր, ելեւմտացոյցի յանձնաժողովին յղուեցաւ: Ապա ընդհանուր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Մաքսային վերատեսչութեան ելեւմտացոյցին վրայ:

ԿԹ. ՆԻՊ (Մարտ 30). Հանրօգուտ գործերու նախարարութեան խորհրդական Խուլուսի պէյ նախագահին հրաւերով բացատրութիւն տուաւ եւրաշխաւորեալ երկաթուղիներու խնդրին վրայ և եզրակացուց թէ կառավարութիւնը հիմա առաջունան չափ երաշխաւորագրին չվճարեր Անատոլուի երկաթուղիի ընկերութեան: Ըսաւ թէ ընկերութիւնը 13,669 հոգի փոխադրելու չափ կառք ունի, 77 վայրաշարժ, 5 ձիւն մաքրող, 1,563 կարասիի և 1,014 այլեւայլ վաճառքի կառք, 168 ալ Պաղատաի գծին համար, և ասոնք բաւական են: Շատ խիստ քննադատութիւններէ ետեւ վաւերացաւ հզօթ. րական երաշխաւորութեան յատկացուած 800,000 ոսկիի վարկը: Եւ ընդունուեցաւ առաջարկ մը որով կ'ուզուի ճամբաներու և կամուրջներու պայմանագիրը փութով ժողովին ներկայացնել: Նախաքննութեան յղուեցաւ Էվգաֆի պաշտօնները արժանաւորներու յանձնելու օրինագիծը: Օրակարգ մուծուեցաւ զահնկէց թագաւորին պարտքերուն հատուցման ծրագրին բարեփոխումը: Բ. Դրան այրած մասերուն նորոգման համար խնդրուած վարկային փոխադրութիւն մը արտօնուեցաւ: Բէժիի արդի դրութիւնը ջնջելու և պանարօլի դրութիւն հաստատելու երկու առաջարկներ կառավարութեան յղուեցան նոր օրինագծի մը պատրաստութեան համար: Ապա ի նկատ առնուեցան դաւաւարութեան օրէնքին Ծերակոյտէն բարեփոխուած կէտերը և բուն ընդդիմութենէ մը ետեւ վաւերացուեցան:

Հ. ՆԻՊ (Ապրիլ 1). Բուժէլիի վիճակին և Շքոտրայի վերջին զէպքին նկատմամբ երկու առաջարկներ ընդունուեցան և Ներքին գործերու նախարարը հեռագրով հրաւիրուեցաւ գալ և տեղեկութիւն տալ: Նախ Մաքսային վերատեսչութեան ելեւմտացոյցը, 5,808,248 դահ., վաւերաց-

ուեցաւ: Ապա Փանչէ Տորէվ էֆ. իր առաջարկին վրայ աւելի բացատրութիւն տալով ըսաւ թէ Մակեդոնիոյ բնակչութիւնն է 2,350,000, որու 720,000ը Պուլկար են, 530 000ը Յոյն և 1,100,000ը Թուրք, այսինքն առ հարիւր 30ը Պուլկար, 23ը Յոյն և 47ը Թուրք, ըսել է թէ Մակեդոնիա ասոնցմէ ոչ միոյն կը պատկանի, այլ Օսմանցիներու: Վիճաւիագրութեամբ հաստատեց թէ ոճիրները նուազած են Սահմանադրութենէն ի վեր և Պուլկարները կ'եղբայրակցին Թուրքներուն: Այժմու չարիքները վերագրեց սահմանազխի վրայ գործող հրոսակներուն, որոնք Պուլկարիայէ կու գան կամ հոն կ'ապաստանին փախչելով: Արտաքին գործերու նախարարը պատասխանեց թէ Պուլկար կառավարութեան ուշադրութիւնն հրաւիրուած է այդ անցքերուն վրայ և պահանջուած է հսկել ու խափանել զանոնք: Պուլկար կառավարութիւնը խոստացաւ զայս, բայց յապաղեց գործադրութիւնը: Միեւնոյն ժամանակ հրոսակները գումարեցան և որոշեցին, կ'երեւի, սարսափ սպիւնը մահափորձերով ու երկաթուղիներ օդն հանելով: Այժմ Պուլկար դահլիճը փոխուած է և կը բաղկանայ ափսոսանքներէ որոնք նախորդը կը քննադատէին իր անհոգութեան և անտարբերութեան համար: Յուսարի է որ մեր փափաքը գործադրուի, բայց եթէ չգործադրուի, Պուլկարիա մեծ պատասխանատուութեան պիտի ենթարկուի: Այս բացատրութիւնը բաւական համարուեցաւ: Ապա նախարարը Շքոտրայի դէպքին դառնալով ըսաւ թէ Մոնթենեկրօ բնաւ մատ չունի այդ շարժման մէջ, մինչև իսկ Թագաւորը Շքոտրայի կուսակալն արտօնեց զէնք քաշել սահմանազուլին: անցնող Մոնթենեկրօցիներու վրայ: Ապա յայտնեց թէ հեռագիր ստացած է թէ Իսա Պալաթինազ իր ընկերներով անձնատուր եղած է և Մալիսորները նահանջած են: Ապա ի նկատ առնուեցաւ Պետական Խորհրդի ելեւմտացոյցը, 3,308, 200 դահ. : Բանի մը երեսփոխաններ առաջարկեցին դրամ չտալ: հակասահմանադրական որոշումներ տուող այդ ժողովին: Դատական նախարարը պատասխանեց թէ ժողովը անսխալական չէ և կարելի է անոր սխալները չընդունիլ: Ի վերջոյ քուէարկուեցաւ ելեւմտացոյցը և պատժական օրէնքին փոփոխեալ յօդուածներուն քննութեան ձեռնարկուեցաւ: 70դ-75դ յօդուածները ջնջուեցան և առաջին ընթերցումը յառաջ տարուեցաւ մինչև 115դ յօդուածը:

ՀԱ. ՆԻՍՏ (Ապրիլ 3). Նախաքննութեան յղուեցան Քէրէքի և Հօրանի մարդահամարին, Հիճազի ուղեւորներէն զանձուած առողջապահական տուրքին, ճամբու տուրքերու բարեկարգման, Օսմ. նա-

ւատորմի Ազգ. հանգանակութեան Ժողովին գրուած թիւներուն վերաբերեալ օրինագիծեր և Պիթլիտի կողմերը պահարարի և ձմրան սոստկութեան պատճառով տառապող կարծող երկրագործներուն անտոկոս դրամ փոխ տալու առաջարկ մը: Օրակարգ մուծուեցաւ իմարէթները ջնջելու և անոնց վարկերը Իսլամ աստուածաբանական ուսանողներու բաժնելու: օրինագիծը քննող երկու մարմիններուն միացեալ տեղեկագիրը: Ապա ոստիկան զինուորներու ընդհ. հրամանատարը իր ելեւմտացոյցը պաշտպանեց և 400,000 դահ. ի յաւելում մը խնդրեց՝ ծանրանալով ոստիկան զինուորութեան կարեւորութեան վրայ: Այս առիթով ամենախիստ քննադատութեան մը ենթարկուեցան ոստիկան զինուորներու թերութիւնները և այսպանիլ արարքները: Դիւանական կարգ մը գործողութիւններէ ետեւ Ներքին գործերու նախարարը տեղեկութիւն տուաւ Շքոտրայի դէպքին վրայ և ապահովցուց թէ չարժոււմ տեղային է և զայն բոլորովին նուաճելու համար կարեւորն ի գործ դրուած:

Մայրաքաղաք. Նախարարներու Խորհուրդը, տեղեկանալով թէ Մոնթենեկրօցիներ ալ կան ապստամբ Մալիսորներուն մէջ՝ և թէ Մոնթենեկրօ իր նպաստներով ապրեցուցած է Մալիսորները և զէնք ու ռազմամթերք բաշխած անոնց, Չէթինէի Օսմ. դեսպանին միջոցով վճռական բացատրութիւն պահանջեց Մոնթենեկրօյէ, նաեւ հարցուց թէ ինչու կը հաւաքէ Թուրքիա և աչուր գտնուած իր հպատակները և կ'ամբասցնէ իր սահմանադուլը: Բայց դեռ պատասխան չստացաւ: Իսա Պալաթինազի և ընկերներուն համար ալ, որոնք հնազանդութիւն յայտնած են՝ ներում խնդրելով և կ'ուզեն վերադառնալ, որոշեց թէ նախ պարտին իրենց: զէնքերը յանձնել սահմանազխի իշխանութիւններուն և ապա ի նկատ պիտի առնուի անոնց խնդրքը: — Բ. Դուռը կրետէի՝ պաշտպան տէրութիւններուն. բողոքեց կղզեցիներու սա որոշման դէմ, որով անոնք կղզիին Բոմիսէրի թոշակը ջնջեցին, ըսելով թէ արդէն Յունաստանի հետ կցուած են: — Շաքաթ առաւօտ կանուխ հրացանի բռնուեցաւ Մ. Շիլիթինկի սպանիչը: Երեկոյին՝ մեծ հանդէսով կատարուեցաւ սպանեալին յուղարկաւորութիւնը: Գերման կառավարութիւնը իր շնորհակալութիւնն հեռագրեց. սպային մատուցուած մեծարանքներուն համար: — Հիւս. Անատոլոսի մէջ 3,500 հզմթ. երկաթուղի չիւնելու համար կնքելի 25 միլիոն ֆրանքի փոխառութեան նկատմամբ համաձայնութիւն գոյացաւ Ֆրանսական դեսպանին, որ չաքաթ վերադարձաւ Փարիզէ, և ելեւմտական նախարարին ու Օսմ. Պանքայի միջեւ: Վերջինիս տնո-

րէնը և Գերման դեսպանը Եւրոպա ուղեւորեցան: — Միջերկրական: Աւստրիական նաւատորմի հրամանատար Մով. Ֆոն Բոնսթի երեքշաբթի մայրաքաղաքս ժամանեց և Կայս. մեծարանքներու արժանացաւ: — Զորեքշաբթի առաւօտ հրդեհ ծագեցաւ Գառըքէօյի մէջ և 73 տուն ու խանութ մը այրեցան, մեծ մասամբ Հայու սեփականութիւն: —

Նահանգներ. Կիրակի Օսմ. զինուորները յաջողեցան Թուզի, Մոնթենեկոյի սահմանազլխէն 6 հազարամեթր հեռու, պաշարումը վերցնել և քաղաք մտնել: Ալպանացի կամաւորներ կ'աջակցին զինուորներուն: Քաղաքն ի նորոյ յարձակում կրած է Մոնթենեկոյէ եկող 2,000 ապստամբներէ, բայց տեղեկութիւններ կը պակսին: Զօրաց առաքումը կը շարունակուի: — Շքոտրայի Անգղիական և Իտալական հիւպատոսները իրենց պաշտօնակիցներուն կողմէ կուսակալին շնորհակալութիւն յայտնեցին հիւպատոսարանները պաշտպանելու նպատակով ի գործ դրուած միջոցներուն համար: — Եմէնի մէջ Օսմ. զօրքերը հետզհետէ Սանտայի կը մօտենան՝ նոր դիրքեր գրաւելով և ծանր կորուստի ենթարկելով ապստամբները: Պահակազօրքը յաջողած է քաղաքէն դուրս ելլել և պաշարողներուն վրայ յարձակիլ: — Ատանայի կուսակալը արտօնութիւն ստացաւ մայրաքաղաքս գալու: Տեղւոյն օտարականներու թիւը իբր 8,000ի հասած է: — Թուրքեւջունական սահմանազլխի ընդհարման մը մէջ երեք Օսմ. զինուոր սպաննուեցան: — Ափրիկեան Տրիպոլսէ կը հաղորդուի Հոմթի Տէրնէի կառավարիչը Կաթոլիկներու արական վարժարան մը փակած է և իգական վարժարան մը եւս պիտի փակէ:

Ա. Ե. Բ. Բ. Վեր. Կ. Ատանալեան հրաժարական տուած է Իզմիրի եկեղեցիին, որմէ պիտի բաժնուի յառաջիկայ Օգոստի վերջը: — Տր. Ճ. Բ. Կրին 1 Անգլ. ոսկի նուիրած է Պանտրմայի եկեղեցիին շինութեան համար: Տր. Ուիլ. Ս. Տատ ևս 42 դոն:

Հայ Բող. Պատր. Տեղապահ Հայրը անցեալ հինգշաբթի այցելութիւն տուաւ Էվգաֆի և Երկրագործական նախարարներուն: Ուրբաթ Յունաց Պատրիարքին փոխադարձ այցելութիւնն ընդունեցաւ Պատրիարքարանի մէջ և սիրալիր տեսակցութիւն մը ունեցաւ կրթական, զինուորագրական և կրօնափոխական խնդիրներու և երկու քոյր եկեղեցիներու փոխադարձ յարաբերութիւններուն վրայ: — Կիրակի իրիկուն Ներքին գործերու և Էվգաֆի նախարարները Պատրիարքարան եկան Տեղապահ սրբազանի հետ տեսակցելու համար, բայց զայն չգտնելով իրենց այցաքարտը թողուցին: — Երկուշաբթի Պուլկար Էվգարքարանի Կրօն. Ժողովի առանապետը Պատրիարքարանին մէջ Տեղապահ Հօր

հաւատեց թէ Պուլկար դեսպանատան մօտ դիմումներ եղած են Պուլկարահայերու վերաբերեալ առաջարկներու նկատմամբ: — Անցեալ չարթու խառն ժողովը որոշեց Երուսաղէմէ բերուած երեք ըմպոտ վարդապետներէն երկուքը Լիւմ և Կառուցանապետները զրկել, մին ալ Մշոյ Աղբերիկ վանքը: Այս որոշումը անոնց հաղորդուեցաւ Երուսաղէմի փոխանորդարանին միջոցով և չարթ մը պայմանաժամ տրուեցաւ մեկնումի պատրաստութեան համար: Դարձեալ, խառն ժողովը Կաթ. ընտրութեան վերաբերեալ գիր մը ստանալով Էվգաֆիէ, որոշեց այժմէն չըջարեալանով հարցնել վիճակներուն թէ պատգամաւոր պիտի զրկեն, առանձր՝ թէ ուրիշի հետ միանալով, թէ ոչ՝ ներկայացուցիչ պիտի նշանակեն Ռուսիոյ մէջ: — Պատրիարքարանի Փետր. ամսոյ հասոյթը նախորդ տարուան նոյն ամսոյ հասոյթէն 17,651 դահ. աւելի է: — Ազգանուէր Հայուհեաց անցեալ հինգշաբթի օրուան պարանոնդէօր իբր 1,000 ոսկի հասոյթ արտադրած է, իսկ Կոմիտաս Վրդ.ի կիրակի օրուան զմայլելի համերգը 50-60 ոսկի միայն: Երաժշտութեան այս վարպետը, երեւոյթով համեստ, շարժուածներով համակ կեանք, իր տաղանդին հմայքով իսկոյն կը դիւթէ ունկնդիրը, և ըմբոշխնել կու տայ անոր Հայկական կեանքի և բնագաւառի բոլոր տխրանոյշ երանոթիւնները: Բախտաւոր են արդարեւ ամէն անոնք որ առիթ կ'ունենան անոր համերգը և մանաւանդ մեներգը լսելու: — Ներքին գործերու նախարարը խոստացած է Արմաշի հողերուն համար Հայ կամ Յոյն քննիչ մը կարգել և Հասանապէլիի քանդուած եկեղեցին բրակողին տարբեր մէկ կէտին վրայ կառավարութեան ծախքով վերաշինել: — Արիախնամը որոշեց Ատանայի զանազան կողմերէն 10 այրի բերել Պոլս և մանկաբարձութիւն սորվեցնելու ետեւ վերադարձնել: — Հալէպի առաջնորդը կը խնդրէ որ դիմումներ ըլլան կառավարական նպաստէն գանձելի մնացած 273,950 դահ. փութով զրկել տալու համար միջնեւ մէկ ամիս, զի կարօտութիւնը սառտիկ է Անտիօքի, Քէսապի և Սիյէյ-տիէի մէջ: — Էնկիւրիւի առաջնորդը կը գրէ թէ Կարմիր վանքէն տուրք կը պահանջուի ապահարկութեան ֆէրման չունենալուն համար, առանց կարեւորութիւն ընծայելու սա կէտին թէ երբեք տուրք ուզուած չէ ցարդ: — Աղթամարէ կը գրուի թէ Քուրդ Թահր աղա որ բանտարկուած էր և արձակուեցաւ՝ Ապարանի Սր. խաչ վանքը գրաւած և ժամատունը բնակավայր ըրած է: Խիզանի շէյխն ալ բռնութեամբ, կեղծ մուրհակով և դաւերով Հայերու հողեր կը գրաւէ և կը բռնադատէ զանոնք գաղթել: — Մանազկերտէ կը գրուի թէ Քուրդերը Սր. Գէորգ եկեղեցին քանդած են մզկիթ շինելու

համար և կառավարութիւնը կարեւորութիւն չըն-
ծայեր Հայոց վաւերացմանը և ուրիշներուն —
Իգորի մէջ Լէոն էֆ. Սէմէրեան իր կեանքը
550 Անգլ. ոսկի ապահովագրած է ի նպաստ
Հ. Բ. Ընկեան: Այս Ընկ. որոշած է Կիւիկիա
բժիշկ մը զրկել՝ ճիշդագոյն դեղ ու դարման մատու-
կարարելու համար կարօտ հիւանդներուն: Դարձեալ,
որոշած է կարօտ հողագործներու, ոգին աւելի ըն-
դարձակ սահմանի մը մէջ, բայց ոչ նպաստ րաշ-
խելով՝ այլ փոխառութեան գրութեամբ, մահու
Կիւիկիոյ Կաթողիկոսին 100 Անգլ. ոսկի տրամադ-
րած է Կիւիկեցի արժանաւորագործնայիններէն և
որբերէն 10ին ամուսնութեան յաճկացներու համար:

ՄՐԱՆՈՒՄ

Ռուսիա. Տուժան և Կայսրութեան Խորհուրդը
անցեալ չարթու եռօրեայ դադարէ մը ետեւ վեր-
սկսան իրենց նիստերը: Բաւական ճառեր խօսուե-
ցան Սահմանադրութեան 87րդ յօդուածին գործադ-
րութեան առիթով, որով երկու ժողովները պահ մը
դադրեցան և Զէմսթվոներու օրէնքը հրատարակ-
ուեցաւ: Տուժայի նախագահ Մ. Կուչերով հրաժա-
րեցաւ: — Ռուսական վերջնագործին Զինական պա-
տասխանը հասաւ և նախարարներու խորհուրդը
գոհացուցիչ գտաւ զայն: Լոնտոնի մէջ հրատարակ-
ուած զեկոյցէ մը կ'երեւի թէ Ճափոն համոզած է
զԶին՝ տեղի տալ Ռուսիոյ առջեւ: — Ոստիկանու-
նութիւնը երեւան հանեց ուսանողներու դաւադ-
րութիւն մը կրակի տալու համար Փեթրոպոլսի,
Մոսքուայի, Քիէվի, Օտեսայի և Թոմսքի համա-
լսարանները: Ահագին թուով ձերբակալութիւններ
եղան:

Անգլիա. Լորտերու ժողովն սկսաւ վիճաբանել
Լորտ Պալֆուրի օրինագծին վրայ, որով կ'ուզուի
ժողովրդային քուէի դիմել ամէն անգամ որ օրի-
նագիծ մը մերժուի նոյն ժողովէն, կամ երկու ժո-
ղովներն ուզեն խնդիրը ժողովրդային դատաստա-
տանի ենթարկել, նաեւ երբ երեսփոխաններու 200ը
բողոքեն օրէնսդրական որոշման մը դէմ: Այս ա-
կադեմական վիճաբանութենէն գործնական ար-
դիւնք մը չսպասուիր: Իսկ Լորտ Լէնստաուն յայ-
տարարեց թէ պիտի չկրնայ Զատիկ արձակուրդէն
առաջ մատուցանել իր օրինագիծը: Երեսփ. Ժո-
ղովն ալ սկսաւ ինկատ առնել Լորտերու ժողո-
վին բարենորոգման ծրագիրը, որ 4 յօդուածէ միայն
կը բաղկանայ: Բայց 900 բարեփոխում առաջար-
կուեցաւ, 800ը Միութենականներու կողմէ: —
Ռէյլսի հանքագործներու բանթողը վերջ չգտաւ:
Կառավարութեան միջամտութեամբ ձեռք բեր-
ուած զինուորները չգոհացուցին գործաւորները:
Ուստի անտեղի և անպատշաճ արարքներու շըր-
ջանը չկրնար փակուած համարուիլ:

Ֆրանսա և Անգլիա. Մնացեալները երկու նշանա-
ւոր հացկերոյթ տեղի ունեցաւ և սոյն երկիրնե-
րու Փարիզի և Լոնտոնի դեսպանները նշանակա-
լից ճառեր խօսեցան: Փարիզի Երկրագործական
Ազգ. Ընկերութեան 150րդ տարեգարծին առիթով
Անգլ. դեսպանը, պատասխանելով մեծարանքնե-
րուն որոնք իր վեհապետին մատուցուեցան նոյն
ընկերակցութեան անդամակցելու շնորհն ընելուն
համար յետ իր հօրը մահուան, ըսաւ թէ Ճորճ Ե.
Թագաւորը մեծապէս կը շահագրգռուի երկրագոր-
ծութեան և նախագահն է արքայական երկրա-
գործական ընկերութեան: Անասնարոյժ է և երկ-
րագործ: Ընդարձակ ազարակներ ունի, նաեւ ոչ-
խարի և խողի երամակներ, ամէն ալ աղնիւ տե-
սակէ և սուղ: Ապա կարգաց իր վեհապետին շնոր-
հաւորական հեռագիրը, Լոնտոնի մէջ ալ Ֆրանսա-
կան դեսպան Մ. Քանպոն, Ֆրանսական Առեւտրա-
կան Սենեակի նախագահին պատասխանելով, երկու
երկիրներու տնտեսական յարաբերութիւններուն
վրայ ծանրացաւ ու գիւնագիտութեան գրուա-
տիքն հիւսեց, «Իււանագէտներու դերն է», ըսաւ,
«միտքերու այն վիճակը և վստահութեան ու սի-
րայի յարաբերութեան այն միջոցաւ յառաջ
բերել, որ կարելի է բարեկամաբար ի նկատ առնել
և քաղցրութեամբ լուծել ամէն դժուարութիւն»:
Ապա Անգլիոյ Առեւտրական նախարարը մաղթեց
որ ինչպէս Միաց. Նահանգներու՝ նոյնպէս Ֆրան-
սայի հետ իրաւարարութեան կատարեալ դաշնադ-
րութիւն մը կնքուի: Առեւտրական Սենեակի նա-
խագահն ալ մաղթեց որ երկար պայմանաժամով
առեւտրական պայմանագրութիւն մը կնքուի
Ֆրանսայի հետ:

Ալեքսանդր. Իտալիոյ նոր դահլճին ծրագիրն է
ընտրական բարենորոգում քուէարկութեան ըն-
դարձակմամբ, երիտփոխաններու թոշակ, ապահո-
վագրութիւններու պետական մեծամասնութիւն և դո-
ւաւորներու հանգստեան թոշակի անտուկ: —
Անցեալ շաբթու Աւստրիոյ Երեսփ. Ժողովը լու-
ծուեցաւ և նոր ընտրութիւն հրամայուեցաւ: —
Գերմանիոյ Խորհրդարանին մէջ նախարար մը յայ-
տարարեց թէ Ռուսիա չկրնար այժմէն իր հետ
ձուլիլ զՖինլանտա, այլ պարտի երկու տարի ա-
ռաջ իմացնել իր զիտաւորութիւնը, նաեւ թէ Գեր-
մանիոյ ամէն անակնկալի համար պատրաստուած
է: — Հարաւ. Բելեոի Անգլ. արշաւախումբին
պետ Մր. Սքոթ կը հեռագրէ թէ գտած է Նորվե-
կիացի Ամուստղէն նաւապետը իր Ֆրանս. չղզեհա-
ւով, որմէ լուր չկար 1909է ի վեր: Հիմա չորս ար-
շաւախումբերը, Անգլ., Ամերիկեան, Նորվեկեան և
Ճափոնական, բուն մրցման մէջ են ամէնէն ա-
ռաջ Հարաւ. Բելեո հասնելու համար: — Սպա-
նիոյ դահլճը վերակազմուեցաւ Մ. Քանալէյասի
վարչապետութեամբ:

اوه دار هفتلق غزته — در سعادته بايل هاوسده — مدير مسئول — صمويل ق. هاروتيويان

ՊՈՑԱՐԱՆՆԵՐ	
Տարեկ. Բժնեգրին	40 դր.
Ամերկայի հրք	2 ճու.
Անգղիայ	3 շիլլ.
Ռուսիա եր-	
կերկրու	10 ծր.
Ձեռքէ համար	40 փոք-
Ստեղծման գիները	
չափաւոր	

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Բ. Ե. Բ.

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԻՐ

Իմբագիր Հ. Ս. Պարմըմ

Պայպըլ Հաւաւ,
Կ. պոլիս, Թուրքիա

THE AVEDAPER AN ARMENIAN WEEKLY

EDITOR H. BARNUM

American Bible House
Cons/ple, Turkey

TERMS

An. Subscrip. Ps. 40
U. S. A. \$ 2
England Shils. 8
Other countries Frs. 10

Single Copy 40 Paras

Advertising rates on
application

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՅ Ի ՊՐՈԴԱՍ

Գահիրէ. Վեր. Մ. Յ. Գնահեանի ձեռամբ 1,673 դր. սապէս Ազն. Տիկ. Ա. Եագուպեան 5 Անգլ. ոսկի, Ազն. Տիկ. Ն. Եագուպեան 3, օրց. 1 և 10 չիլին, Ծննդեան պնակէն 3, և 15 չիլին, Տ. Մարգարեան 10 չիլին և Տ. Եագուպեան 8 չիլին, Պոլիս Տիկ. Մեծատուրեանի չնորհիւ 45 դր., Տիկ. Ո. Չալըգեան 20, Գոնեա Մ. Բարդիկեան 20, Լոնտոն Միսիս Հիքսընի ձեռամբ 118, Ռուստուգ Վեր. Գ. Գեորգեանի չնորհիւ օրց. 160, Թալաս Տիկ. Նէլի Տագէսեան որբուհի մը համար 236, Դրամ վերադարձուած 8, Թոյ, Վեր. Ս. Օ. Քեռեանի չնորհիւ 156, սապէս. 3 տոլար օրց., 2 Տիկ. Պարտիզպանեան, 1 Վեր. Ս. Օ. Քեռեան և 1 Լ. Քեռեան, Վալէփո, Մ. Թէհլերեան օրց. 167, Թօզատ, Ատամնարոյժ Բ. Տամլամեան 108, որոյ 38 իր նուէր և մնացեալն օրց., Ամերիկա Օր. Ս. Իշխանեան 72, Տր. Պ. Վանքեան 110 կտոր կարկանդակ, Սամսոն, Ս. Զիչէքեան օրց. 108, Մամուրէթ-իւլ-Ազիզ Վեր. Պատ. Փախչոյանի չնորհիւ օրց. 200, Գահիրէ «Պարլպէ» 108 Չառակական հաւկիթի համար, Մամուրէթ-իւլ-Ազիզ, Պետրոս էֆ. Կարապետեանի չնորհիւ 106 դր. այսինքն—իր նաւէրը 20, Ռմն 1, Տիկ. Ռ. Տիքիճեան 10, Պ. Ղազարոսեան 20, Տիկ. Շամիրամ 5, Տիկ. Եսթեր Թահորեան 20, Տիկ. Մարիամ Կորկոտեան 5, Տիկ. Էլմաս Տաղլեան 5, Տիկ. Սիրվարդ Պոյաճեան 10 և Տիկ. Մարիամ Պ. Մերոնեան 5, Փէրչէնճ, Վեր. Պ. Գալայճեան 150.20 դր. այսինքն—իր նուէրը 20, Հ. Հալաճեան 5, Ա. Մանասիլեան 5, Օր. Աննա Կուկուեան 5, Ե. Հալաճեան 10, Խ. Խոճիկեան 5, Ե. Հալաճեան 7, Ե. Խիճիկեան 5, Կ. Ապունեան 5, Գ. Գաբրիէլեան 5, Ճ. Մերոնեան 2, Ե. Թոքիկեան 6.20, Կ. Բապթայիեան 5, Զ. Աղամեան 5

և Կ. Աղամեան 2.20, Նոր Չէլանտայէ 587, Յրէզնո Վեր. Ե. Մ. Հայկունի 1.385, սապէս. Հայ Երիցական եկեղեցւոյ Զանաթրաց Ընկ. 25 սապիր, 10.60 Ա. Գ. Քէմալեանի չնորհիւ նոյն եկեղեցւոյ Կրակնօրեայ Դպրոցէն, 7.40 Վեր. Հայկունիի չնորհիւ օրց., 10 Ե. Քէմալեանի նուէրն և 5 աւոր չնորհիւ օրց. Գումար՝ 6,428 դր.

Գ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՄԵԶԻ ՂՐԿՈՒԱԾ ԳԻՐՔԵՐ

ՍԱՍՄԱՆՆ ՏՈՒՆ (Maison «Sasoun») Պարմա-Քէ. Անգիր պատմախօսներէ քաղելով վերածեց աշխարհաբարի Տիգրան Զինուի։ Ազատ Մատենաւար թիւ 35, Հրատ. Զարգարեան Գրատան. Տպ. Նշան Պապիկեան, Կ. պոլիս 1910, էջ՝ 144, Գին՝ 5 դր., Դիմել՝ Զարգարեան Գրատուն, Զագմագճըլար 24—26, Կ. պոլիս։

ԳՐՊԱՆԻ ԲԱՌԱՐԱՆ ՅՐԱՆՍԱՀԱՅ, Մինչեւ Յովնանէն, 40,000 բառ և ոճ, Հրատ. Զարգարեան Գրատան. Տպ. Ռ. Սագաեան, Կ. պոլիս 1911, էջ՝ 816, Գին՝ կիսալաթ 12.20, լաթ. 15, կաշեկաղմ 25 դր., Դիմել՝ Զարգարեան Գրատուն։

ԱԶԴ

Սերաստիոյ եկեղեցին իր հովուին բացակայութեան առթիւ, առաջիկայ Յուլիս 1էն սկսեալ մէկ տարուան համար կը փնտռէ հովիւ մը կամ քարոզիչ մը։ Եթէ մէկը կ'ուզէ ստանձնել այս գործը՝ թող հաճի բանակցիլ տեղւոյս միսիոնար Վեր. E. C. Partridgeի հետ։ Ի Դիմաց Եկեղ. Հոգ. Թեան՝ 1—3 Գրագիր Ե. Յ. Գեորգեան

Կ. Պոլսոյ Ե. Ք. Ընկ. Թեան Ժողով ժամը 3 (Ը. Թ.) Գումար-Գափու, Միչըն Հաուսի մէջ։